

Երեւոյն այսպէս

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՍԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ուղերձը Մեծ Պահքի առիթով

Միրելի՛ բարեպաշտ ժողովուրդ,
Հոգու նվիրական ապրումներով վերստին մուտք ենք գործում Մեծ Պահքի շրջան: Ներաշխարհի քննությանը, զոյման և ապաշխարությանը արբարար ճանապարհով ընթանալու ենք դեպի բերկրալի և լուսավոր տուն մեր Փրկչի Սուրբ և Հրաշափառ Հարության: Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի քարոզչությունն սկսվեց ապաշխարության կոչով: «Ապաշխարեցէ՛ք, որովհետև երկնքի արքայությունը մտնեցէ՛լ է» (Մատթ. 4.17): Տերունական այս հրավերին ընդառաջումն է, որ պահքը աղոթական իր խորհրդով գործացնում ու մաքրագործում է հոգին, ամրացնում որդիական կապը Երկնավոր Հոր հետ: Ջերմեռանդ աղոթքը պիտի լուսավորի պահեցողության ընթացքը, չափավորությունը գարդարի հավատավոր անձի կենցաղավարությունը, նաև ներողամտություն դրսևորի զոյսացող հոգին իր նմանի հանդեպ, ինչպես որ քաղցրորեն հորդորում է Տերը: «Ներեցէ՛ք, որպեսզի ձեր Հայրն էլ, որ երկնքում է, ների ձեզ ձեր հանցանքները» (Մարկ. 11.25):

Երկնավոր Հոր հետ: Ջերմեռանդ աղոթքը պիտի լուսավորի պահեցողության ընթացքը, չափավորությունը գարդարի հավատավոր անձի կենցաղավարությունը, նաև ներողամտություն դրսևորի զոյսացող հոգին իր նմանի հանդեպ, ինչպես որ քաղցրորեն հորդորում է Տերը: «Ներեցէ՛ք, որպեսզի ձեր Հայրն էլ, որ երկնքում է, ների ձեզ ձեր հանցանքները» (Մարկ. 11.25):

Միրելիներ, մեր օրերում, երբ ազգային ու հայրենական կյանքի խնդիրներին, մեր Սուրբ Եկեղեցու դեմ տարատեսակ հարձակումների մտահոգություններով պեկոծ են մեր հոգիները, խաղաղություն գտնենք մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսով, Որի միջոցով հաշտվեցինք Աստծո հետ: Ապրենք ազգի ու հայրենիքի նկատմամբ ամենայն նվիրումով, մեր ինքնությանն ու սրբազան արժեքներին հանդեպ անբեկանելի նախանձախնդրությամբ, մեր Մայր Եկեղեցուն հավատարիմ մնալու հաստատականությամբ:

Աղոթենք միասին, որ պահեցողության խորհրդավոր այս ժամանակամիջոցը համընդհանուր զոյման և ապաշխարության գեղեցիկ առիթ լինի ամենքիս համար, որպեսզի, մեր սխալներն ու թերությունները գիտակցելով և շտկելով, կարողանանք միասնաբար հաղթահարել բոլոր նեղություններն ու դժվարությունները: Թող Բարձրալն Աստված խաղաղություն հաստատի աշխարհում, մեր հայրենիքում ու մեր սրտերում և բարօրության ու շինության մեջ պահի ու պահպանի մեր ազգը, մեր պետությունն ու մեր Սուրբ Եկեղեցին. ամեն:

Ավստրիայի Սանկտ Փյոլթըն քաղաքում մեկնարկեց Եպիսկոպոսաց հավաքը

Փետրվարի 17-ին Ավստրիայի Սանկտ Փյոլթըն քաղաքում իր աշխատանքներն սկսեց Եպիսկոպոսաց հավաքը, որին մասնակցում էին Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության քսանհինգ արքեպիսկոպոսներ և եպիսկոպոսներ՝ այդ թվում Երուսաղեմի և Կոստանդնուպոլսի Հայոց Պատրիարքություններից: Առավոտյան ժողովականները մասնակցեցին Արևազայի ժամերգությանը: Հոգևոր խորհրդածությունից և աղոթական առանձնացումից հետո՝ հետմիջօրեին, մեկնարկեց հավաքը: Եպիսկոպոսաց հավաքը բացվեց Տերունական աղոթքով, որին հաջորդեց միասնության մասին Պողոս առաքյալի՝ Եփեսացիների ուղղված նամակից ընթերցումը: Ապա ժողովականներին հայրական իր խոսքն ու պատգամն առցանց հղեց Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին

Բ Ծայրագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը: Այնուհետև մասնակիցներին իրենց ուղերձը հղեցին նաև Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Արամ Ա Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսը, Երուսաղեմի Հայ Պատրիարք Ամենապատիվ Տ. Նուրհան արքեպիսկոպոս Մամուկյանը և Կոստանդնուպոլսի Հայոց Պատրիարք Ամենապատիվ Տ. Սահակ արքեպիսկոպոս Մաշալյանը: Օրակարգի քննարկումից և հաստատումից հետո ընտրվեց դիվանը՝ վարելու Եպիսկոպոսաց հավաքի հետագա աշխատանքները: Նույն օրը Սանկտ Փյոլթընի Մայր Տաճարում եպիսկոպոսաց մասնակցությամբ տեղի ունեցավ Երեկոյան ժամերգություն, որի առիթով նրանց իր ողջույնի խոսքը հղեց Կաթողիկ Եկեղեցու Սանկտ Փյոլթընի թեմի առաջնորդ Գերազմորի Արիս Եպիսկոպոս Շվարցը:

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության Եպիսկոպոսաց հավաքը հանդես եկավ հայտարարությամբ

2026 թ. փետրվարի 17–19-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ծայրագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հրավերով և օրհնությամբ Ավստրիայի Սանկտ Փյոլթըն քաղաքում գումարված Եպիսկոպոսաց հավաքը ավարտեց իր աշխատանքները:

Հավաքի արդյունքում ժողովականները հանդես եկան հայտարարությամբ: «Մենք՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի, Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքության և Կ. Պոլսի Հայոց Պատրիարքության քսանհինգ եպիսկոպոսներս, գոհություն և փառք ենք մատուցում Երկնավոր Տիրոջը, որ շնորհը պարգևեց մեզ Մեծի Պահոց շրջանի մեկնարկին աղոթական միությանը վերանորոգելու Իջման Սուրբ Մեղանի առջև կնքած եպիսկոպոսական մեր ուխտը և հոգևոր առանձնացումով զորանալու մեր սրբազան կոչման մեջ՝ ներկա խռովահույզ ժամանակներում առավել նախանձախնդրությամբ և պատասխանատվությամբ շարունակելու արդյունավորել մեր առաքելությունը՝ ի խնդիր Հայաստանյայց Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցու պայծառության, աշխարհասփյուռ հավատավոր մեր ժողովրդի հավատքի ամրապնդման և հոգևոր կյանքի զորացման:

Որդիական մեր շնորհակալությունն ենք հայտնում Նորին Սուրբ Օծույթուն Տեր Տեր Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որի հայրական հրավերով հայրենիքում և սփյուռքում ծառայող եպիսկոպոսներս համախմբվել ենք՝ միասնաբար խորհրդածելու Հայոց Եկեղեցու առջև ծառայած մարտահրավերների շուրջ և լուծումներ գտնելու դրանց հաղթահարման ուղղությամբ:

Խոր մտահոգությամբ ու դատապարտությամբ ենք արձանագրում, որ քրեական անհիմն հետապնդման պատճառով արգելափակվեցին Հայոց Հովվապետի և մեր վեց եպիսկոպոս եղբայրների ելքը Հայաստանից և մասնակցությունը Եկեղեցու կյանքում կարևոր նշանակություն ունեցող այս պատկառելի հավաքին: Արհեստականորեն ստեղծված այս խոչընդոտի պատճառով մենք հարկադրված էինք տեսակապի միջոցով ունկնդիր լինել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հայրապետական պատգամին: Սույն հավաքին իրենց ուղերձներն էին հղել նաև Նվիրապետական մեր մյուս Աթոռների գահավեժերը՝ Նորին Սուրբ Օծույթուն Տեր Տեր Արամ Ա Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսը, Երուսաղեմի Հայ Պատրիարք Նորին Ամենապատվություն Տեր Նուրհան արքեպիսկոպոս Մամուկյանը և Կ. Պոլսի Հայոց Պատրիարք Նորին Ամենապատվություն Տեր Սահակ արքեպիսկոպոս Մաշալյանը:

Եպիսկոպոսաց հավաքը իր եռօրյա միատերի ընթացքում քննության առավ օրակարգում ընդգրկված հետևյալ նյութերը՝

– «Եկեղեցու առաքելությունը արդի ժամանակաշրջանում և առկա մարտահրավերները հայրենիքի և սփյուռքի մեջ» (զեկուցող՝ Տ. Հովհաննես արքեպիսկոպոս Տերտերյան),

– «Եկեղեցի-պետություն հարաբերությունների ներկա կացությունը և Եկեղեցու շուրջ ստեղծված իրավիճակը Հայաստանի մեջ» (զեկուցող՝ Տ. Գրիգոր Եպիսկոպոս Խաչատրյան),

– «Եկեղեցու ինքնավարության պաշտպանությունը քաղաքական շահարկումներից և ստեղծված իրավիճակի հաղթահարման ուղիները» (զեկուցող՝ Տ. Աշոտ Եպիսկոպոս Մնացականյան):

Եղբայրական սիրո ու փոխհասկացողության մթնոլորտում բովանդակային, կառուցողական քննարկումների արդյունքում Եպիսկոպոսաց հավաքի մասնակիցները վճռականորեն վերահաստատում ենք մեր Սուրբ Եկեղեցու ավանդությանը ու բազմադարյա փորձառությանը նվիրագործված կարգերն ու սկզբունքները հոգեփրկչական իր առաքելության, այլև համագաղային և հայրենական կյանքի առնչությամբ՝ ի մասնավորի արձանագրելով, որ՝

ա. Սուրբ Թադեոս և Սուրբ Բարդուղիմեոս առաքյալների քարոզչությամբ հիմնադրված Հայոց Եկեղեցու գլուխը Հիսուս Քրիստոսն է (Եփես. Ա 22): Տերունահաստատ այս կառույցը ղեկավարվում է Սուրբ Գրքով, Եկեղեցու վարդապետությամբ ու կանոններով և առաքելական հաջորդականության սկզբունքով՝ Հայոց Հայրապետների հովվապետությամբ: Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու առաքելությունը հայրենիքում և սփյուռքում ներառում է ազգիս զավակների հոգևոր խնամքն ու քրիստոնեական դաստիարակությունը, ազգային և հոգևոր ինքնության պահպանումը:

բ. Բազմադարյա իր պատմության հողվոյթներում Հայոց Եկեղեցին՝ որպես «կենդանի Աստծո Եկեղեցի, սյուն և հաստատություն ճշմարտության» (Ա Տիմ. Գ 15), ժամանակի պահանջներին համահունչ, ներքին բարենորոգությամբ միշտ կենսունակ է պահել Քրիստոսի Ավետարանը քարոզելու և ժողովրդին դեպի փրկություն առաջնորդելու իր բուն առաքելությունը:

գ. Միաժամանակ Հայոց Եկեղեցին՝ որպես համագաղային նշանակության հնագույն հաստատություն, մշտապես ջատագով է եղել հայոց անկախ պետականության գոյության և առավելագույն չափով սատարել և այսօր ևս շարունակում է նպաստել նրա զորացմանն ու առաջընթացին՝ անխախտ համոզումով, որ հայրենի պետությունն է պաշտպանում և երաշխավորը հայ ժողովրդի հարատևության և ազգային իղձերի իրականացման:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց ՀՅԴ պատվիրակությանը

Փետրվարի 20-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Երկրորդ Ծայրագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում ընդունեց տարբեր երկրներից ժամանած Հայ հեղափոխական դաշնակցություն ղեկավար կազմի ներկայացուցիչներին՝ գլխավորությամբ ՀՅԴ Բյուրոյի ներկայացուցիչ Արմեն Ռուստամյանի:

Նորին Սրբությունը իր օրհնությունն ու զմահատանը բերեց ներկայից ազգանվեր իրագործումների առնչությամբ՝ պատգամելով շարունակել ջանքեր գործադրել հայրենիքի զորացման, ազգի զավակների արժանապատիվ ու ապահով կյանքի կերտման և մերօրյա մարտահրավերների հաղթահարման ուղղությամբ:

Հանդիպմանն անդրադարձ կատարվեց ազգային-եկեղեցական կյանքը հուզող

խնդիրներին, իշխանության կողմից իրականացվող հակաեկեղեցական գործողություններին, ինչը խաթարում է եկեղեցականների բնականոն առաքելությունը և հավատացյալների հոգևոր կյանքը:

Նորին Սրբությունը հաստատեց, որ հակառակ բոլոր դժվարությունների՝ եկեղեցին և հոգևոր դասն անշեղորեն շարունակելու են իրենց հոգեփրկչական ու ազգապահպան առաքելությունը՝ ի նպաստ հայոց կյանքի պայծառության և բարօրության:

Պատվիրակության անդամներն իրենց զորակցությունը հայտնեցին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնին և Վեհափառ Հայրապետին՝ կարևորելով Հայոց եկեղեցու դարավոր ավանդն ու առաքելությունը հայոց պետականության և զորացման և ազգային ինքնության պահպանման գործում:

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության Եպիսկոպոսաց հավաքը հանդես եկավ հայտարարությամբ

← էջ 1

Այդ ճանապարհին Հայոց եկեղեցին երբեք չի ծառայել և չի ծառայում օտար ուժերի կամ արտաքին շահերի, այլ իր հավատարմությունն անսակարկ պահել է բացառապես հայ ժողովրդին, նրա պետականությանը և ազգային ինքնության պահպանությանը:

Այս համատեքստում եպիսկոպոսաց դասը խոր մտահոգություն է հայտնում եկեղեցի-պետություն հարաբերությունների անցանկալի ներկա կացության առնչությամբ և վտանգաշատ այս իրադրության մեջ կոչ անում ՀՀ իշխանություններին՝

- դադարեցնել եկեղեցու հանդեպ հալածանքները և հարգել եկեղեցու՝ դարերով ամրագրված ինքնիշխանությունն ու ինքնավարությունը՝ եկեղեցի-պետություն հարաբերությունները խարխիլելով փոխադարձ հարգանքի, իրավասությունների հստակ տարանջատման և ազգային շահի առաջնահերթության վրա,
- վերջ դնել շինծու մեղադրանքներով ու զրպարտություններով եկեղեցականների ու ազգընտիր Ամենայն Հայոց Հայրապետի նկատմամբ բռնաճնշումներին,
- ազատ արձակել կալանավորված չորս սրբազան մեր եղբայրներին, քահանային, ինչպես նաև եկեղեցուն ի պաշտպանություն հանդես եկած հայորդիներին,
- գործել բացառաբար ՀՀ Սահմանադրությամբ, օրենսդրությամբ և միջազգային օրենքներով և հավատարիմ մնալ հռչակված ժողովրդավարական սկզբունքներին՝ երաշխավորելով երկրում խղճի, կրոնի և դավանանքի ազատությունը, պառակտման փոխարեն ապահովելով հասարակական համերաշխություն,
- առկա խնդիրներն ու հակառակությունները փարատել երկխոսության ոգով՝ առանց նախապայմանների, զերծ մնալով անհեռանկար վերջնագրային խոսույթից:

Եպիսկոպոսաց հավաքի մասնակիցներս միաժամանակ հորդորում ենք խոտորյալ ու սրբազաններին՝

- գործել Սուրբ Էջմիածնի և Ամենայն

Հայոց Կաթողիկոսի հանդեպ հավատարմության ուխտի և ծառայական կոչման գիտակցությամբ,

- ներկեղեցական կյանքին առնչվող խնդիրներն արծարծել և լուծել բացառապես եկեղեցու լիազոր ատյաններում,
- ձեռնպահ մնալ հակակառնական գործողություններից, ջլատող քայլերից ու անջատողական դրսևորումներից, որոնք սպառնում են առաջացնել հերձված տկարացման եկեղեցու առաքելությունը մեր հավատավոր ժողովրդի կյանքում:

Անընդունելի նկատելով արտաքին պարտադրանքի ներքո բարենորոգման որևէ շարժում՝ հրամայական անհրաժեշտություն ենք նկատում Հայ եկեղեցու առջև ծառայած մարտահրավերների հաղթահարման և բարեկարգության աշխատանքներն իրականացնել միմիայն Եպիսկոպոսաց ժողովում և եկեղեցական կանոնական բարձրագույն մարմիններում:

Հայ եկեղեցու եպիսկոպոսներս վերահաստատում ենք մեր հավատարմությունը Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնին և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ որպես տեսանելի խորհրդանիշ և երաշխիք եկեղեցու միության, հաշտության ու համերաշխության, քանզի «Աստված խոռովության Աստված չէ, այլ խաղաղության» (Ա Կորնթ. ԺԴ 33):

Օրհնությամբ Հայոց Հովվապետի՝ հանձնառու ենք եպիսկոպոսաց ժողովի պարբերական գումարումով նպաստել եկեղեցու առջև ծառայած մարտահրավերների քննությանն ու հաղթահարմանը, մեր ժողովրդի կյանքում մեր հոգևոր սպասավորության առավել զորացմանը:

Մեր հորդորն ենք հղում մեր Սուրբ եկեղեցու ուխտապահ հոգևոր դասին՝ անսասան մնալու իրենց կոչման և ծառայության մեջ՝ «օրինակ լինելով հավատացյալներին՝ խոս-

քով, վարմունքով, սիրով, հավատով, մաքրությամբ» (Ա Տիմ. Դ 12):

Եկեղեցին պիտի անշեղորեն շարունակի իր սրբազան առաքելությունը՝ անկախ արտաքին ճնշումներից՝ հավատարիմ մնալով Սուրբ Ավետարանին և Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու ուղղափառ վարդապետությանը:

Այս առիթով կոչ ենք ուղղում նաև հավատավոր մեր ժողովրդին, որպես Քրիստոսով «մեկ մարմին և մեկ հոգի» (Եփես. Դ 4), հավատարիմ ու համախումբ մնալու Առաքելական մեր Սուրբ եկեղեցու շուրջ և աղոթակցությամբ ու նվիրվածությամբ, բարի գործերով շենացնելու և պայծառացնելու ազգային ու հոգևոր մեր անդաստանները:

Խորապես մտահոգված լինելով Բաբվում Արցախի ղեկավարության նկատմամբ իրականացված կեղծ դատավարությամբ և անօրինական վճիռներով՝ մեր կոչն ենք ուղղում միջազգային հանրությանը և Քույր եկեղեցիներին՝ շարունակելու ջանքեր ներդնել պատանդառված հայորդիների շուտափոյթ ազատ արձակման ուղղությամբ:

Ի խորոց սրտի մեր աղոթքն է, որ Բարի Աստված, բարեխոսությամբ Ս. Աստվածածնի և ամենայն սրբոց, անսասան և անվրդով պահի և պահպանի մեր Սուրբ եկեղեցին, զորացնի հայոց անկախ պետականությունը, խաղաղության և բարօրության մեջ առաջնորդի կյանքը աշխարհասփյուռ հայոց ազգի: Հայցում ենք, որ Տերը խաղաղություն

պարզևի համայն աշխարհին, բոլոր ազգերին ու ժողովուրդներին:

«Վերջապես, եղբայրք, ուրախ եղեք, կատարյալ եղեք, մխիթարվեցեք, միաբան եղեք և խաղաղություն արեք. և սիրո ու խաղաղության Աստվածը ձեզ հետ լինի» (Բ Կորնթ. ԺԴ 11):»

Տ. Խաժակ արքեպս. Պարսամյան
Տ. Հովնան արքեպս. Տերտերյան
Տ. Վիգեն արքեպս. Այբազյան
Տ. Արամ արքեպս. Աթշյան
Տ. Եզրաս արքեպս. Ներսիսյան
Տ. Աշոտ եպս. Մնացականյան
Տ. Արմաշ եպս. Նալբանդյան
Տ. Արարատ եպս. Գալթազյան
Տ. Սարկոս եպս. Հովհաննիսյան
Տ. Հովակիմ եպս. Մանուկյան
Տ. Տաթև եպս. Հակոբյան
Տ. Նարեկ եպս. Բերբերյան
Տ. Աբգար եպս. Հովակիմյան
Տ. Սերովբե եպս. Իսախանյան
Տ. Դանիել եպս. Ֆրնտրյան
Տ. Տիրան եպս. Պետրոսյան
Տ. Օշական եպս. Գյուլգյուլյան
Տ. Թեոդորոս եպս. Չաքարյան
Տ. Մեսրոպ եպս. Պարսամյան
Տ. Կորյուն եպս. Բաղդասարյան
Տ. Կիրակոս եպս. Դավթյան
Տ. Առնե եպս. Շահենյան
Տ. Գրիգոր եպս. Խաչատրյան
Տ. Պարթև եպս. Բարսեղյան
Տ. Խորեն եպս. Առաքելյան

Ի Տեր ննջեց Տ. Տաթև արքեպիսկոպոս Սարգիսյանը

Խոր ցավով հայտնում ենք, որ փետրվարի 20-ին, կյանքի 85 տարում, երկարատև հիվանդությունից վախճանվել է Մեծի Տանն

Կիլիկիո կաթողիկոսության երիցագույն միաբաններից Տ. Տաթև արքեպիսկոպոս Սարգիսյանը:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Երկրորդ Ծայրագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը և Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միաբանությունը խորապես սգում են բարեհիշատակ Սրբազան Հոր մահը և աղոթում նրա հոգու հանգստության համար:

Փետրվարի 23-ին՝ ժամը 17:00-ին, Սուրբ Գայանե վանքում տեղի ունեցավ եկեղեցու կարգը, իսկ փետրվարի 24-ին՝ ժամը 11:00-ին, հղմբացս Սուրբ Պատարագի, կատարվեց հանգուցյալ Սրբազանի վերջին օծումը, ապա՝ հուղարկավորության արարողությունը:

Յիշատակն արդարոյն օրհնութեամբ եղիցի:

Կատարվեց հոգեհանգստյան կարգ Սոււմգայիթի կոտորածի զոհերի հոգիների խաղաղության համար

Փետրվարի 27-ին, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Երկրորդ Ծայրագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նախագահությամբ, Միածնաէջ Մայր Տաճարում Հանգստյան ժամերգության ավարտին կատարվեց հոգեհանգստյան կարգ՝ ի հիշատակ 1988 թ. Արթրեջանի իշխանությունների կողմից

կազմակերպված սոււմգայիթյան ջարդերի զոհերի:

Եկեղեցականաց դասը և ներկա հավատավոր ժողովուրդը աղոթք բարձրացրին առ Աստված կոտորածի ենթարկված անմեղ հայորդիների հոգիների խաղաղության և հանգստության համար:

Նոր նշանակում

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Երկրորդ Ծայրագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Հայրապետական տնօրինությամբ Հոգեշնորհի Տ. Հովսեփ արքեպ. Հակոբյանը,

ազատվելով Հառիճի Թրքանճյան հոգևոր ընծայարանում ստանձնած պարտականություններից, ծառայության է կոչվել Արգենտինայի հայոց թեմում:

Լրատվական նյութերը՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի տեղեկատվական համակարգի

Յակոբ Պատրիարք Նալեան. Ապաշխարութեան Խորհուրդի մասին

Ապաշխարութիւնը գործած մեղքերը լալը եւ այլնս զանոնք չգործելն է: Դարձեալ՝ ապաշխարութիւնը մեղքերու չափին համաձայն՝ կամաւորապէս պատիժ կրելն է. որովհետև ով որ կ'ապաշխարէ կամ իր գործած չարիքը կու լայ, կամ՝ այդ ողբալի չարիքը չի գործեր եւ կամ մեղքերուն համաձայն՝ պատիժը կամաւորապէս կը կրէ: Քանի որ, եթէ մեղաւորը այս կեանքին մէջ մեղքերուն պատիժը կամաւորաբար չկրէ, հանդերձեալին մէջ ակամայ կը կրէ եւ չի օգտուիր:

Արդ, ապաշխարութիւնը զանազան կերպերով է. որովհետև ապաշխարութիւն կայ, որ կեղծ կ'ըստի, կեղև ունի, սակայն մէջը պարսպ է. այսպէս էր Կայէնի ապաշխարութիւնը, որ միայն աչքն ու երեսը խոնարհեցուց եւ ոչ թէ սիրտը. այդ պատճառով ալ Աստուած ըսաւ, թէ՛ ուղիղ չես մատուցեր:

Երկրորդ՝ սուտ ապաշխարութիւն, որ մարդ ապաշխարելէն ետք դարձեալ նոյն չարիքը կը գործէ. ինչպէս Սաուղը, որ թէև Դաւիթ մարգարէին յաճախ մեղայ ըսաւ, բայց միշտ կը ջանար սպաննել զինք: Նաեւ Սիմոն Կախարող առաքելներուն ըսաւ, թէ՛ իմծի համար Աստուծոյ աղաչեցէք, որպէսզի վրաս չարիք չզայ, սակայն ինք չդադրեցաւ չարիք գործելէ, ինչպէս նաեւ ինք ջանք չըրաւ, այլ ուրիշներուն պատուիրեց ապաշխարել իր փոխարէն, այդ պատճառով ալ չարդարացաւ, քանի որ չըսաւ, թէ՛ ես ալ ձեզի հետ Աստուծոյ աղաչեմ, այլ թէ՛ դուք աղաչեցէք իմծի համար:

Երրորդ՝ մէկուն [ապաշխարութիւնը] ուշ կ'ըլլայ, ինչպէս էր Աբարի ապաշխարութիւնը [կարդա՛ Յես. 7-րդ գլուխ], որ մեղքը ծածուկ ըլլալով չխոստովանեցաւ, այլ երբ յայտնի եղաւ մեղքը, այն ատեն մեղայ ըսաւ, սակայն թողութեան փոխարէն քարկոծուեցաւ: Այսպէս էր նաեւ Աստուծոյ ու Յուդայի մեղան: Բայց թշնամիք, որ դռն կը հասնի, տարբերութիւն չի դնէր հարուստին ու աղքատին միջև. ուստի Յուդան ինքզինք կախեց ակամայ ապաշխարելով եւ չարդարացաւ:

Չորրորդ՝ մէկուն [ապաշխարութիւնը] բռնադատուած է, որով մարդը ակամայ կ'ապաշխարէ՝ տեսնելով, թէ փորձութիւնը շրջապատեց զինք: Ինչպէս կ'ըսէ Դաւիթ մարգարէն, շատցան անոնք հիւանդութիւնները, որ ասկէ ետք յաճախակի պիտի ըլլան [Սաղմ. 15.4]: Իսկ ինքն իր համար կ'ըսէր, թէ՛ դարձեալ ինկայ թշուառութեան մէջ, որովհետև փուշերը ծակեցին զիս [Սաղմ. 31.4]: Այսինքն՝ Նաթան մարգարէին յանդիմանութիւնները, իբրև փուշ մտան Դաւիթի սիրտին մէջ՝ շնութեան եւ մարդասպանութեան պատճառով:

Յինգերորդ՝ մէկունը անկարողութենէ [բխած ապաշխարութիւն է], ինչպէս մարդ մը մեղայի կու գայ, երբ այլևս չի կրնար մեղանչել, որով ոչ թէ ինք մեղքը կը ձգէ, այլ մեղքը զինք կը ձգէ:

Վեցերորդ՝ մէկունը անկարողութենէ [բխած ապաշխարութիւն է], ինչպէս մարդ մը մեղայի կու գայ, երբ այլևս չի կրնար մեղանչել, որով ոչ թէ ինք մեղքը կը ձգէ, այլ մեղքը զինք կը ձգէ:

Եօթներորդ՝ մէկունը յուսահատ ապաշխարութիւն է, ինչպէս դատապարտեալներուն ապաշխարութիւնն է դժոխքին մէջ, որոնք տանջանքներու կսկիծէն կու լան եւ կ'ողբան եւ ոչիմնով կ'օգտուին, ինչպէս կ'ըսէ Սողոմոն Իմաստունը. անոնք իրենց հոգիի նեղութենէն ճնշուած՝ հոգոց պիտի հանեն ու զոջալով պիտի ըսեն [տես Իմաստ. 5.3]:

Ութերորդ՝ սնափառութեան ախտէն կատարուածը, ինչպէս էր Եսաի ապաշխարութիւնն ու լալը, որ որկրամոլութեամբ անդրանկութիւնը կորսցուց ու լալով օրհնութիւն խնդրեց սնափառութեան պատճառով եւ ոչիմնով օգտուեցաւ:

Իններորդ՝ ձևակամ, ակամայ եւ սուտ ապաշխարութիւն, ինչպէս էր փարաւոնի

ապաշխարութիւնը, որ հարուած ստանալով կը կակուղանար, սակայն հարուածներէն ազատելով կը կարծրանար. պատիժը կը կրէր՝ մեղայ կ'ըսէր, եւ երբ պատիժէն ազատէր, կը քարանար:

Իսկ մեղքերու ճշմարիտ ապաշխարութիւնը, ինչպէս նաեւ Աստուծոյ սիրտը դառնացնելուն եւ հայրենի գաւառէն՝ երկինքի Արքայութենէն հեռանալուն համար [ապաշխարելը] լալն է: Այսպիսի ապաշխարութեամբ մը արդարացան Դաւիթ մարգարէն ու Մարիամ Մագթաղենացին: Որովհետև Դաւիթ, մեղայ ըսելէ բացի, Նաթան մարգարէէն լսեց, թէ՛ Տէրը մեղքերդ անցուց քեզմէ [վրայէդ]: Իսկ Մարիամ Մագթաղենացին, որ արցունքներով Քրիստոսի ոտքերը լուաց, Քրիստոսն լսեց, թէ՛ մեղքերդ ներուած թող ըլլան: Պետրոս առաքեալը, որ դառնապէս լացաւ ուրացութեան մեղքը, յարութենէն ետք Քրիստոս այր մարդոց մէջ առաջինը իրեն երևցաւ ու մխիթարեց: Տես, թէ ճշմարիտ ապաշխարութիւնը՝ առիւծ՝ զԱստուած, ինչպէս խոնարհ Գառն կ'ընէ եւ զարհուրելի Դատաւորը՝ զՅոսիա Գառն կ'ընէ: Յետևաբար, սիրելի եղբայր, մի՛ յուսահատիր, քանի որ Աստուած քաղցր է ապաշխարողներուն նկատմամբ. չ'ամչեցար աղոտուուելէ, մի՛ ամչնար լուացուելէ:

Տակաւին, ապաշխարութիւնը պէտք է դառն ու լեղի ըլլայ, որովհետև հոգիի լաց է, ինչպէս անդրանիկ եւ միակ զաւակ կորսցուցած մօր սուգը: Անդրանիկ [մէկ հատիկ] զաւակիդ համար սուգ ըրէ, կ'ըսէ քեզի Երեմիա մարգարէն:

Երկրորդ՝ ապաշխարութիւնը պէտք է կամաւոր ըլլայ, քանի որ Սուրբ Գրիգոր Նարեկացին կ'ըսէ, թէ՛ ակամայ եղածը կատարեալ սէր չէ եւ ոչ ալ կատարեալ առողջութիւն, որովհետև ուրախութեամբ պէտք է ընենք զայն, որ յալիտենականութեան ժառանգորդներ ենք:

Երրորդ՝ պէտք է կատարեալ ըլլայ. ապաշխարութիւնը այն ատեն կատարեալ կ'ըլլայ, երբ զոջունով, խոստովանութեամբ եւ հատուցումով կ'ըլլայ. իսկ հատուցելը բոլոր մեղքերէն կամաւորաբար քաշուիլն է:

Չորրորդ՝ պէտք է փութով ըլլայ, ինչպէս կ'ըսէ Սիրաք Իմաստունը, մի՛ դանդաղիր Տիրոջ դառնալով:

Յինգերորդ՝ ապաշխարութիւնը սրտանց պէտք է ըլլայ, ինչպէս կ'ըսէ Ամովս մարգարէն (ոչ թէ Ամովս, այլ Յովել մարգարէն. — Վ. Բ.). ձեր ամբողջ սիրտով Աստուծոյ դարձէք, պահքով, լալով ու ողբով [տես Յովել 2.12]. Միմուտեցիները այսպէս ապաշխարեցին:

Վեցերորդ՝ ապաշխարութիւնը պէտք է համբերութեամբ ու յարստութեամբ ըլլայ, ինչպէս ըսաւ Քրիստոս, թէ՛ ով որ համբերէ (ապաշխարութեան մէջ. — մշունը Նալեան Պատրիարքինն է), ան պիտի ապրի [Մատթ. 24.13]:

Եօթներորդ՝ ապաշխարութիւնը յետաձգելի չէ, ինչպէս անառակ որդին մտածեց իր խեղճութեան մասին ու ըսաւ, թէ՛ ելլեմ ու երթամ հորս մօտ, եւ անմիջապէս եկաւ հոր մօտ ու ըսաւ, թէ՛ մեղանչեցի երկինքին ու քու առջև [կարդա՛ Դուկ. 15.11–32]:

Ութերորդ՝ խոնարհութեամբ եւ սիրտի մորմոքումով, ինչպէս մաքսաւորը կը ծեծէր իր կուրծքը եւ գետնին մայելով՝ զովտը խոնարհեցուցած, կ'ըսէր. Աստուած, քաւ՛ մեղաւորիս. եւ իր տուն գնաց արդարացած [տես Դուկ. 18.13–14]:

Իններորդ՝ ապաշխարութիւնը անմիջապէս պէտք է ըլլայ: Անմիջապէս այն է, որ յանկարծ բարի մտածում մը կու գայ մարդու միտքին՝ թէ խոստովանիմ, մարդ այդ առիթը պէտք չէ փախցնէ. ով գիտէ, թերևս այդ դրդումը Աստուծմէ է, որով եթէ մարդ

Ռենբրանդտ վան Ռեյն. «Անառակ որդու վերադարձը», 1666—1669 թթ.

այդ պահը անտեսեց, կրնայ ըլլայ, որ յետոյ կամենայ, բայց առիթ չունենայ:

Յետևաբար Քրիստոս ըսաւ, թէ այնքան ատեն, որ յոյժ ձեզի հետ ունիք, զացէք յոյսին, որպէսզի խաւարը չտիրէ ձեզի [Յովհ. 12.35], որովհետև զիշերը կու գայ, երբ ոչ ոք կրնայ գործել: Ուստի վարդապետները կ'ըսեն. ժամանակ կու գայ, երբ կը կամենաս զոջալ, սակայն չես կրնար, որովհետև երբ կրնայիր, չկամեցար:

Արդ, ապաշխարութիւնը բազմաթիւ բարութիւններու պատճառ կ'ըլլայ:

Նախ՝ քանի որ զԱստուած կը հաշտեցնէ, ինչպէս մարգարէն կ'ըսէ. հաշտուած եմ քեզի հետ տառապող ու խախտուած [տես Ես. 57.14–20, Սաղմ. 146.3]:

Երկրորդ՝ հինգածը վերստին կը մորոգէ, ինչպէս յայտնի է անառակ որդիի մօր հագուստէն [Դուկ. 15.22]:

Երրորդ՝ զԱստուած եւ հրեշտակները կ'ուրախացնէ, քանի որ երկինքի մէջ ուրախութիւն կ'ըլլայ մէկ մեղաւորի համար, որ կ'ապաշխարէ [Դուկ. 15.7]:

Չորրորդ՝ տառապեալն ու յոգնածը կը հանգստացնէ. Իմծի եկէք բոլորդ՝ յոգնածներ եւ ծանրաբեռնուածներ, եւ ես հանգիստ պիտի տամ ձեզի, կ'ըսէ Քրիստոս [Մատթ. 11.28]:

Յինգերորդ՝ Աստուծոյ սուրը յետ կը դարձնէ, ինչպէս որ ապաշխարող Դաւիթին համար Աստուած հրեշտակին ըսաւ, թէ՛ սուրը իր պատեանը դարձուր [Ս. Մնաց. 21.27]:

Վեցերորդ՝ գերութենէ կը փրկէ, ինչպէս Մանասէ թագաւորը դարձուց իր թագաւորութեան [Բ. Մնաց. 33]:

Եօթներորդ՝ դրախտ կը տանի, ինչպէս աշակողմեան աւագակը [Դուկ. 23.43]:

Ութերորդ՝ մաքսաւորը աւետարանիչ կ'ընէ, ինչպէս Մատթոսը, եւ հալածիչը՝ առաքեալ, ինչպէս Պողոսը: Իններորդ՝ մեռած հոգին կը կենդանացնէ, ինչպէս Աստուած ըսաւ, մեղաւորը եթէ դարձի գայ, ապրելով պիտի ապրի ու պիտի չմեռնի [Եզեկ. 18.21]:

Տասներորդ՝ մարդս առաքինութեան զանազան պտուղներով կը զարդարէ, ինչպէս ըսաւ Ս. Յովհաննէս Սկրտիչը. ասկէ ետք ապաշխարութեան արժանի գործեր կատարեցէք [Մատթ. 3.8]:

Տասնմէկերորդ՝ մարդուն ժամանակաւոր կեանք կու տայ, ինչպէս Եզեկիա թագաւորին տասնհինգ տարի տուաւ [Դ. Թագ. 20.1–6]:

Տասներկրորդ՝ Աստուծոյ պատկերը կը նորոգէ [մարդուն մէջ], ինչպէս յայտնի է անառակ որդիի մատանիէն [Դուկ. 15.22]. սատանային զուլիւր կը կոխէ, ինչպէս յայտնի է ոտքերու կոշիկներէն [Ծննդ. 3.15]. արժանի

կ'ընէ Քրիստոսի մարմինին եւ արիւնին, ինչպէս յայտնի է պարարտ եզէն. կորսուածը կը գտնէ [տես Դուկ. 15.4–6]. մեռածը կը կենդանացնէ, ինչպէս ըսաւ, որովհետև այս որդիս մեռած էր եւ ողջնցաւ, կորսուած էր եւ գտնուեցաւ [տես Դուկ. 15.32]:

Այս Սուրբ Խորհուրդը արգիլողները ատնք են.

Սիրտի վախկոտութիւն, որ ձիու նման իր ստուերէն կը վախնայ:

Ամօթ. բայց ամօթը մոլութիւններու սանձ է: Չարիւրիլը պատիժէն, որ խոստովանահայրը կը դնէ. սակայն, ինչքան ծանր ըլլայ ապաշխարութիւնը, դժոխքի տանջանքներուն ստուերն իսկ չէ:

Մեղքերու ախորժեղութիւնը, բայց ժամանակաւորապէս կը զուարճացնէ, եւ յալիտենապէս կը տանջէ:

Երկար կեանքի յոյսը, բայց կացիքը ծառի բունին է, որ է մահը՝ հոգիին ու մարմինին մէջ:

Յուսահատութիւն Աստուծոյ շնորհը ընդունելու. սակայն քեզի օրինակ թող ըլլայ Մարիամ Մագթաղենացին:

Երկիւղ դարձեալ մեղքի մէջ իյնալէ. բայց Քրիստոս կ'ըսէ, եկրոր, դուն, որ մեռելներուն մէջ կը մնջես [իմմտ. Յովհ. 11.43–44], իսկ Յովհան Ոսկեբերանը կ'ըսէ. ինչքան զլորիս, դարձեալ կանգնիր:

Մեղանչողին օրինակը. բայց, եթէ մեղանչողին հետևեցար, հետևէ՛ նաեւ ապաշխարողին:

Մեղանչելու սովորութիւնը, սակայն, եթէ սատանան կրնայ մեղքեր սորվեցնել, եւս առաւել Աստուած կրնայ բարեգործութիւններ սորվեցնել:

Վերջինը՝ յանդգնաբար եւ առանց զոջալու յուսալն է Աստուծոյ ողորմութեան. ասիկա Սուրբ Յովհաննէսի հայտնութիւնն է. բայց, եթէ Աստուծոյ արդարութենէն չենք վախանար, ապա Անոր ողորմութենէն պէտք է ամչնանք եւ մեղքերէն յետ դառնանք:

Այս եւս պէտք է գիտնալ, որ ապաշխարութիւնը երեք մաս է. զոջում, խոստովանութիւն եւ հատուցում՝ գործած մեղքերու՝ ապաշխարութեան միջոցաւ: Չոջումը սիրտին սատուի ցաւն է մեղքերու տհաճութեան համար եւ կսկծալը՝ զԱստուած դառնացնելուն համար, մտածել խոստովանութեան եւ [մեղքին] փոխարէն պատիժ կրելու մասին: Որովհետև, մեղքը կամ միտքով կը գործուի, կամ բերանով եւ կամ գործով:

Սիրտին պատիժը սիրտին ցաւն ու զոջումն է: Բերանինը՝ խոստովանութիւնը: Գործինը՝ ապաշխարութիւնը: Սակայն թէ բերանի եւ թէ գործածի պարագային, սիրտը պէտք է զոջայ, քանի որ ինք եղած է պատճառը անոնց գործելուն:

Դարձեալ՝ սիրտով պէտք է մեղքերէն զարշինք. բերանով՝ մենք մեզմէ պէտք է զանգատինք. գործով՝ մեղքերուն պատիժը կրենք:

Դարձեալ՝ մարդ մեղանչելով զԱստուած կը զայրացնէ, եկեղեցին [հաւատացեալները] կը զայթակղեցնէ, ինքզինքին կը վնասէ: Պէտք է զոջումով զԱստուած հաշտեցնել, խոստովանութեամբ՝ եկեղեցին, եւ ապաշխարութեամբ՝ ինքն իր հետ:

Դարձեալ՝ Քրիստոս երեք մեռածներ յարուցեց. մէկը՝ տան մէջ՝ յօրինակ սիրտի մեղքերուն: Մէկը դռան մօտ՝ յօրինակ բերանի մեղքերուն: Իսկ Դաւարոսը՝ գերեզմանէն՝ յօրինակ գործով մեղքերուն:

Իսկ խոստովանութիւնը հոգիին ծածուկ հիւանդութիւնը յայտնելն է՝ թողութեան յոյսով: Որովհետև խոստովանութեան միւլը մեղքն է. խոստովանութեան գործը՝ ծածուկուած վերջը յայտնելը, իսկ վախճանը թողութիւնն է:

Խոստովանութիւնն ալ երեք կերպ է. քանի որ խոստովանութիւն կայ, որ կ'ըստի գոհութիւն է շնորհակալութիւն՝ ստացած բարութիւններու, որ Աստուծմէ են:

Խոստովանութիւն կայ, որ Աստուծոյ ճշմարտութեան վկայութիւն է, եւ ասիկա հաւատքի խոստովանութիւնն է:

Խոստովանութիւն ալ կայ, որով մեր պակասութիւնն ու հիւանդութիւնը կը յայտնուի քահանային թողութեան յոյսով. եւ ասիկա մեղքերու խոստովանութիւնն է, որովհետև վերջը, որ ծածուկ կը մնայ, անբժշկելի կ'ըլլայ: ➤ էջ 4

Հակակամունական պարտադրանքի դեպքում ինչ ուղենիշներ են տալիս եկեղեցականներին կանոնը և Աստվածաշունչը

Մայր եկեղեցին լուրջ փորձություններով է անցնում: Յստակ է, որ Վեհափառ Յայրապետի անվան հիշատակության գերեզմանը ոչ թե պարզ տեխնիկական բացթողում է, այլ պառակտման, հերձվածողության և եկեղեցական իշխանությունից դուրս գալու հստակ նշան: Դա Պատարագը դարձնում է հակակամոնական, գուրկ փրկչարար ազդեցությունից, քանի որ Աստուծո շնորհը և առաքելական շնորհի շղթայական փոխանցելիությունը գործում են միայն նվիրապետական կարգից ներս, այն էլ՝ խոնարհության և հնազանդության պարագայում, որովհետև այդ շնորհի աղբյուրը հենց Յիսուս Քրիստոսն է, Որի մարմինն էլ եկեղեցին է: Երկու մարմին կամ երկու եկեղեցի չի կարող լինել: Յետևաբար՝ քննենք, թե կանոնը և Աստվածաշունչն ինչ ուղենիշներ են տալիս եկեղեցականներին:

1. Եթե եպիսկոպոսը թույլ է տվել նվիրապետական անհնազանդություն, վարդապետական շեղումներ և մոլորության մեջ է, նրա իշխանության տակ գտնվող ողջ հոգևոր դասն ունի պարտականություն՝ ավելի բարձր եպիսկոպոսապետին՝ Կաթողիկոսին հնազանդվելու:

2. Չի կարելի նվիրապետական կարգի դեմ ապստամբած եպիսկոպոսին հետևելը համարել ավելի բարձր հնազանդություն, քան Կաթողիկոսին կամ Պատրիարքին հնազանդվելը, որոնք իշխանությամբ առավել բարձր են, քան եպիսկոպոսները:

3. Եթե եպիսկոպոսի հակակամոնական ընթացքը հանգեցնում է մեղքի՝ պառակտման կամ հերձվածի, Պողոս առաքյալը հրահանգում է չմասնակցել դրան: «Ձեռքերդ շտապով որևէ մեկի վրա մի դիր և ուրիշների մեղքերին մասնակից մի եղիր, քեզ մաքրվիր պահիր» (Ա ՏԻՄ. 5:22): Սա նշանակում է, որ քահանան չպետք է ստորագրի, աջակցի կամ մասնակցի եպիսկոպոսի ապօրինի գործողություններին: Իսկ ծառայող սարկավագ/դպիրների համար նշանակում է չմասնակցել եպիսկոպոսի/քահանայի ապօրինի գործողություններին:

4. Սուրբ Պատարագի ընթացքում Ամենայն Յայն Կաթողիկոսի և թեմակալ առաջնորդի անունների հիշատակումը ոչ թե պատվի հարց է, այլ տվյալ պատարագի՝ եկեղեցու հետ միության վավերագիրը: Ըստ եկեղեցական կանոնների՝ այն քահանան, որը դադարում է հիշատակել Կաթողիկոսի կամ թեմակալ առաջնորդի անունը, փաս-

տացի ինքն իրեն եկեղեցուց դուրս է հայտարարում: Նման պատարագիչը ոչ թե անձերի, այլ Քրիստոսի մարմնի և եկեղեցու դեմ ապստամբ է համարվում:

5. Եթե եպիսկոպոսի հրամանը հակասում է Աստուծո պատվիրանին կամ եկեղեցու սրբությանը, գործում է Պետրոսի և մյուս առաքյալների սկզբունքը: «Պետք է առավել Աստուծո հնազանդվել, քան մարդկանց» (Գործք 5:29): Սա քահանայի իրավական և բարոյական այն հիմքն է, որը թույլ է տալիս չկատարել եպիսկոպոսի հակակամոնական կամ հակաստվածային հրամանը, առաջնորդվել Սուրբ Գրքով, եկեղեցու կանոնով, այլ ոչ թե կոյր և անխոհեմ հնազանդությանը:

6. Եթե հակակամոնական ընթացքը վերաբերում է դավանանքի աղավաղմանը, ապա Պողոս առաքյալը շատ խիստ է. «Եթե նույնիսկ մենք կամ երկնքից մի հրեշտակ ավետարանի ձեզ ավելին, քան այն, որ մենք ավետարանեցինք ձեզ, նզովյալ լինի» (Գաղ. 1:8): Սա նշանակում է, որ եկեղեցու դավանանքի ուղղափառությունն ավելի բարձր է, քան եպիսկոպոսական աստիճանը:

7. Պողոս առաքյալն ընդդիմանում է Պետրոս առաքյալին, երբ նա մեղադրելի ընթացքի մեջ էր (Գաղ. 2:11,14): Սա ցույց է տալիս, որ եթե առաջնորդն ուղիղ չի ընթանում, քահանան իրավունք ունի և պարտավոր է պաշտպանել ավետարանական ճշմարտությունը և մայր եկեղեցու կանոնական ընթացքը:

8. Եթե եպիսկոպոսի հակակամոնական ընթացքը վերածվում է վարդապետական շեղման կամ դեպի հերձված տանող պառակտման, առաքյալը հորդորում է հեռանալ նրանից: «Աղաչում են ձեզ, եղբայրներ, ու՛շ դրեք այնպիսիներին, որ հերձվածներ և գայթակղություններ են առաջ բերում այն վարդապետությունից դուրս, որը դուք սովորել եք. և խորշեցե՛ք նրանցից, որովհետև այնպիսիները մեր Տիրոջ՝ Քրիստոսին չեն ծառայում, այլ իրենց որովայնին. և քաղցրախոսությամբ ու կեղծ գովասանքներով հրապուրում են անմեղների սրտերը» (Յոհն. 16:17-18):

9. Եթե եպիսկոպոսը կամ քահանան հրահանգում է զեղչել Կաթողիկոսի անունը Ս. Պատարագի ժամանակ, չաղթել նրա համար, ապա դա ուղղակի հակասում է Տեր Յիսուս Քրիստոսի պատգամներին և առաքյա-

ների հորդորներին՝ անդադար, ամեն ժամ աղոթք անել, աղոթել անգամ հալածողների համար (Մատթ. 5:45, Մարկ. 14:38, Ղուկ. 18:1, Յոհն. 12:12, Ա Թեսաղ. 5:25, Բ Թեսաղ. 3:1, Ա ՏԻՄ. 2:1, Ա Պետր. 4:7, Գ Յովհ. 1:2):

10. Եպիսկոպոսի՝ հերձվածի կամ պառակտման մեջ գտնվելը ծանրագույն մեղք է, որին եկեղեցին պետք է արձագանքի իր գործիքակազմով: Եթե եպիսկոպոսը գործում է հերձվածային կամ բացահայտ հակակամոնական ուղղությամբ, օրինակ՝ պարտադրում է չհիշատակել Կաթողիկոսին Պատարագի ընթացքում, իր կամքին հակառակ հանրային սատարումներ հայտնել իրեն, ապա քահանայի պարտքն է չենթարկվել նման հրահանգի:

11. Եթե եպիսկոպոսը քահանային պարտադրում է կտրել կապը բարձրագույն եկեղեցական իշխանության հետ, քահանան պարտավոր է չհնազանդվել հակակամոնական հրահանգին, հավատարիմ մնալ իր տված ուխտին և շարունակել կատարել Կանոնագրի պահանջները՝ հիշատակելով Կաթողիկոսին: Այլապես, քահանան փաստացի ինքն իրեն եկեղեցուց դուրս է հայտարարում: Նման պատարագիչը ոչ թե անձերի, այլ Քրիստոսի մարմնի և եկեղեցու դեմ է ապստամբ համարվում:

12. Եթե պատարագիչը կարգալույծ է կամ ապստամբության մեջ է Մայր Աթոռի դեմ, զեղչում է եպիսկոպոսապետի՝ Կաթողիկոսի անունը, ապա դպիրները և սարկավագները կարող են չմասնակցել նրա կողմից իրականացվող ծեսերին՝ այդ թվում Պատարագին, որը նման պարագայում վերածվում է պատարագանման արարողության՝ Աստուծո շնորհից և փրկչական ազդեցությունից զուրկ:

13. Սարկավագի կամ դպիրի կողմից Վեհափառ Յայրապետի անվան բարձրածայն հնչեցնելը, երբ կարգի մեջ պատարագիչը գիտակցաբար այն զեղչել է, չի փրկում իրավիճակը: Պատարագը մեկ ամբողջություն է: Եթե պատարագիչը կտրված է եկեղեցուց, ապա սպասավորները չեն կարող այդ գործողությունը սրբացնել:

14. Նման դեպքում դպիրները և սարկավագները կարող են իջնել խորանից և չդառնալ հակակամոնականության մասնակից: Սա ամենահզոր վկայությունն է ճշմարտությանը: Նրանք պարտավոր չեն լինել գործիք մեկի ձեռքում, որը քանդում է եկեղեցին:

15. Առավել խիստ է Առաքելական կանոնը կարգալույծի՝ իբրև եկեղեցու սպասավորի հետ աղոթակից լինելու դեպքում, ըստ որի՝ եթե եպիսկոպոսը կամ քահանան կամ սարկավագը աղոթակից լինի կարգալույծի հետ, նա պետք է կարգալույծ արվի: Եթե հոգևորականներին արգելված է աղոթակից լինել նրանց, ապա հավատավոր ժողովուրդը առավել ևս պետք է խուսափի նրանց «պատարագներից», որպեսզի չհառնա նրանց մեղքի մասնակիցը:

Եզրակացություն. Աստվածաշունչը, եկեղեցու սուրբ հայրերը և Կանոնական իրավունքը միակ դեպքում թույլատրում են, ավելին՝ պարտավորեցնում են քահանաներին չհնազանդվել, երբ եպիսկոպոսը դավանաբանական կամ նվիրապետական պառակտման կամ հերձվածի մեջ է: Նա այդ անհնազանդությամբ պաշտպանում է եկեղեցու միասնությունը, ուղղափառությունը, Սուրբ Պատարագի կանոնական ընթացքը, հեռու պահում հավատացյալ հոտին գայթակղությունից, հաղորդակից դարձնում փրկչարար հորհրդին: Այլապես, հոգևոր տեսանկյունից՝ հակակամոնական պատարագանման արարողության ողջ պատասխանատվությունն ընկնում է թե պատարագիչ քահանայի և թե իրեն օրհնություն տվող առաջնորդ եպիսկոպոսի վրա: Աստուծո շնորհը և առաքելական շնորհի շղթայական փոխանցելիությունը գործում են միայն նվիրապետական կարգից ներս, այն էլ խոնարհության և հնազանդության պարագայում: Եկեղեցու իշխանության անտեսումը դուրս է դնում պատարագիչին Քրիստոսի մարմնից և որպես հետևանք՝ կտրում շնորհից, առանց որի՝ Ս. Պատարագը վերածվում է պատարագանման արարողության: Յակակամոնական ընթացքը մեծագույն գայթակղություն է և հավատավոր հոտի համար, իսկ դա, ըստ Տիրոջ ավետարանական խոսքի, ծանրագույն մեղք է:

Եկեղեցականի հավատարմությունը ոչ թե հավատարմություն է առանձին մարդուն, այլ Քրիստոսի եկեղեցուն, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնին և եկեղեցու նվիրապետական կարգին: Յետևաբար՝ չպետք է մասնակցել այն «պատարագներին», որտեղ չի հիշատակվում Ամենայն Յայն Կաթողիկոսի անունը: Առավել ևս չպետք է մասնակցել կարգալույծների «պատարագներին»:

Սամվել դպիր ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Յակոբ Պատրիարք Նալեան. Ապաշխարութեան Խորհուրդի մասին

← էջ 3

Այլ՝ Քրիստոս, որ երկնաւոր Բժշկիկն էր ու դեղի էլ հնարքի կարօտ չէր, աշխարհէն էլլել է տք, Իր փոխանորդները՝ քահանաները, ձգեց [կարգեց] եկեղեցու մէջ, որպէսզի իրենց տրուած իշխանութեամբ խոստովանողներուն մեղքերը ներեն: Ասիկա այն ատեն յստակեցուց, երբ բորոտներուն ըջուր, թէ՛ զազէք են դուք ձեզ քահանաներուն ցոյց տուէք, թէ ինչ պատճառով այդ բորոտութեան հանդիպած էք: Տակաւին, Նոր Օրէնքին մէջ մեղքը հոգիի բորոտութիւն մըն է, որ պէտք է քահանաներուն յայտնենք, քանի որ քահանաները Աստուծոյ աջն են, ինչպէս Աստուած ըսաւ՝ ձեր չարիքները Իմ աջերուս առջև թօթափեցէք [հմմտ. Եզեկ. 18.30-31]:

Արդ, պէտք է բարեպաշտօրէն խոստովանին, [գործած մեղքի] պարագաներով հանդերձ պէտք է խոստովանինք, որովհետև պարագաները կը ծանրացնեն ու կը թեթևցնեն մեղքերը, քանի որ այլ է կարգ ունեցողի մը [հոգևորականի] մեղանշումը եւ այլ՝ աշխարհականինը. այլ է սուրբ վայրի մը մէջ մեղանշումը, եւ այլ՝ հասարակ վայրի մը մէջ: Մեղքին մէջ յարատւելը տկարութեան պատճառով էր, թէ՛ ստիպողաբար. կամաւորաբար ու գիտակցաբար, թէ՛ ակամայ եւ անգիտութեամբ: Ժամանակը, թէ՛ Տէրունակամ օրով էր, կամ սովորական օրուայ մը մէջ. կամ քիչ փորձութեամբ մեծ մեղքերու մէջ ինկար ու չհակառակեցար: Կամ ուխտի դէմ

մեղանշել՝ ուխտելով ու չկատարելով: Կամ կուսութիւն եւ կրօնատրուբիւն խոստացար եւ յետ կեցար: Թէ՛ ինչ տեսակի մեղքերով աղտոտեցար:

Որովհետև բաւական չէ, որ ըսես, թէ՛ եօթը մահացու մեղքերէն մէկը գործեցի, ու մեղքին անունը ծածկես: Թէ՛ դր աստիճանի մէջ գտնուեցար. քահանայ էիր, թէ՛ եպիսկոպոս եւ այլն: Կամ թէ՛ նշանաւոր եւ անուանի մարդ էիր եւ ուրիշներուն շատ գայթակղութիւն պատճառեցիր: Կամ թէ՛ քանի՞ անգամ ինկար: Եւ թէ տարիքդ փոքր էր, թէ՛ կատարեալ եւ ծեր, կամ՝ այր, թէ՛ էգ: Եւ թէ՛ մեղքերէն դր մեղքին մէջ ինկար: Եւ թէ՛ ինչ եղանակով ու ինչ ձևով մեղանշեցիր: Կամ թէ՛ նախանձի պատճառով յափշտակեցիր, թէ՛ ազախութեան: Ահա ասոց պարագաներ կ'ընտրուին: Եւ թէ՛ ինչպէ՛ս պէտք է խոստովանիլ.

Նախ՝ մեղքերու մէջ պէտք չէ յարատւես, այլ շուտով խոստովանիս, որպէսզի սովորութիւն չդառնայ:

Երկրորդ՝ յաճախ եւ պարբերաբար, տարին նուազագոյնը երեք անգամ, եւ եթէ մարդ մը մէկ անգամ չխոստովանի, զորով է քրիստոնէութենէ:

Երրորդ՝ խոստովանելի են նաեւ պարագաները:

Չորրորդ՝ ընտրութեամբ եւ հեծեծանքով ու լաւ խոստովանահայր գտնելով:

Յինգերորդ՝ ամօթի պատճառով մեղքը չծածկել:

Վեցերորդ՝ բարի ամօթխածութեամբ խոստովանիլ եւ ոչ թէ լրբութեամբ:

Եօթերորդ՝ կարգ ու կանոնով պէտք է խոստովանիլ եւ ոչ թէ այստեղ ու այնտեղ ցատկոտելով, քանի որ ցատկոտելով շատ մեղքեր կը մոռցուին:

Ութերորդ՝ պէտք է խոնարհաբար խոստովանիլ.

Նախ՝ սիրտով պէտք է խոնարհիլ Աստուծոյ առջև, թէ՛ Աստուծոյ շնորհներուն արժանի չես.

բ. Մարմինով զլուխը խոնարհեցնելով եւ գետնին մայելով քահանային առջև՝ իբրև Աստուծոյ փոխանորդ:

Իններորդ՝ պէտք է ամբողջութեամբ խոստովանիլ եւ ոչ թէ հատակտուր:

Տասներորդ՝ պէտք է սիրով խոստովանիլ եւ ոչ թէ ակամայ ու ստիպողաբար, որովհետև շունը եթէ ստիպողաբար որսի տարուի, իր տիրոջ օգուտ չի տար:

Տասնմեկերորդ՝ պէտք է արցունքներով խոստովանիլ, քանի որ խոստովանութեան ընթացքին արցունքը լուացումի հոգևոր բաղնիք է:

Տասներկերորդ՝ մտածուած կերպով պէտք է խոստովանիլ. մէկ երկու օր առաջ պէտք է մտնտալ մեղքերուն մասին, որպէսզի խոստովանութեան ժամանակ չմոռցուին:

Տասներեքերորդ՝ հնազանդութեամբ պէտք է խոստովանիլ, որպէսզի քահանան ինչ ապաշխարութեան որ սահմանէ, խոստովանող յանձն առնէ կատարել:

Տասնչորրորդ՝ յատուկ կերպով պէտք է խոստովանիլ, որովհետև խոստովանողը

ինքն իրմէ պէտք է զանգատի, եւ ոչ թէ ուրիշ մարդ մը պատճառ պէտք է բռնէ:

Ով որ զղջայ, խոստովանի եւ ապաշխարէ, իր անիւնը մեղքերուն՝ շուտով դէղ կը գտնէ:

Վերջին Օծումի Խորհուրդի մասին

Վերջին Օծումի Խորհուրդը ներելի մեղքերուն համար սահմանուած է, ինչպէս ապաշխարութիւնը՝ մահացու մեղքերուն: Տակաւին, այս Խորհուրդը խափանուած չէ, այլ միայն ժամանակը փոխուած, որ Դրոշմէն ետք կը տրուի: Ոմանք Աւագ Յինգշաբթիի ոտնորան եւս Վերջին Օծումին տեղ կը կատարեն:

Նաեւ՝ այս Խորհուրդը այդքան ալ հարկաւոր չէ, որ եթէ մէկը չկատարէ, փրկութենէն կը զրկուի, ինչպէս կ'ըսէ լատինացիներու վարդապետը՝ Թովմաս Ազովնացի: Որովհետև, վերջին հարկաւորութեան պարագային կատարեալ զղջումը այս Խորհուրդին պակասը կը լեցնէ:

Ապաշխարելը՝ մահացու մեղքերուն դէղն է,

Վերջին Օծումը՝ ներելի մեղքերուն սպեղանին:

Շարունակելի

«Քրիստոնէական Ուսանելի», 1806

Աշխարհաբարի վերածեց Վարանդ (Յակոբ) ՔՈՐԹՄՈՍԵԱՆ

«Քարե օրենքի» դարաշրջանի ավարտն ու «Սրտի կրոնի» սկիզբը. Երեմիա մարգարեի հեղափոխական տեսլականը

Աստվածաշնչյան պատմության ամենա-
ճակատագրական պահերին հաճախ
հնչում են ամենահզոր մարգարեություննե-
րը: Երեմիայի մարգարեությունը 31-րդ գլխի
հենց այդպիսիներն են: Երուսաղեմի անկ-
ման և բաբելոնյան քաղաքի անկումը, երբ
թվում էր, թե Իսրայելի կրոնական և ազ-
գային ինքնությունը ոչնչացման եզրին է,
մարգարեան հռչակում է մի տեսլական, որը
դուրս էր գալիս ժամանակի սահմաններից:
Նա խոսում է ոչ թե պարզապես տաճարի
վերականգնման կամ զոհասեղանների վե-
րադարձի, այլ մարդ-Աստված հարաբերու-
թյունների՝ ուխտի հիմնարար «վերամորգ-
ման» մասին:

Երեմիայի մարգարեության 31-րդ գլխի
31-34 հատվածը Հին Կտակարանի միակ
տեղն է, որտեղ բառացի օգտագործվում է
«Նոր ուխտ» եզրույթը. «Ահավասիկ օրեր են
գալու, — ասում է Տերը, — երբ նոր ուխտ
են կապելու Իսրայելի տան հետ և Հուդայի տան
հետ»: Սա մի մարգարեություն է, որը սահմա-
նագիծ է քաշում անցյալի և ապագայի միջև՝
ազդարարելով «Քարե օրենքի» դարաշրջա-
նի ավարտն ու «Սրտի կրոնի» սկիզբը:

Հին ուխտի ճգնաժամը

Երեմիայի տեսլականի մեծությունն ընկա-
լելու համար նախ պետք է հասկանալ Սինա
լեռան վրա կնքված Հին ուխտի (Սովսիսա-
կան օրենքի) բնույթը: Այն հիմնված էր պայ-
մանակաբանության վրա. «Եթե Իմ օրենքնե-
րով վարվեք և Իմ պատվիրանները պահեք
ու կատարեք դրանք... ես կշրջեմ ձեր մեջ
և ձեզ Աստված կլինեմ, և դուք Իմ ժողովուրդ
կլինեք», — ասում է Տերը (Ղևտ. 26:3, 12):
Այս արտահայտությունը կոչվում է «Ուխտի
բանաձև»: Այն ցույց է տալիս երկկողմանի

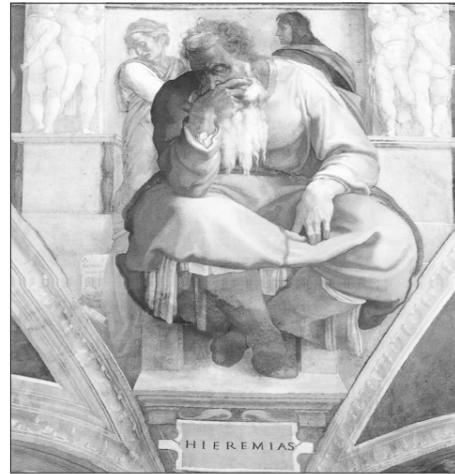
հարաբերությունը. կողմերից մեկը մարդն է,
մյուսը՝ Աստված: Մարդուց պահանջվում է
հնազանդություն և հավատարմություն
Աստծո բարոյական և հոգևոր օրենքներին:
Աստված խոստանում է ոչ միայն պաշտպա-
նություն, այլև ամենակարևորը՝ ներկայու-
թյուն: Նա խոստանում է լինել նրանց Հայրը,
Պաշտպանը և Առաջնորդը:

Սակայն պատմությունը ցույց է տալիս, որ
մարդն իր մեղավոր բնույթի պատճառով ի
զորու չէ կատարելապես պահելու Աստծո սահ-
մանած բարձր չափանիշները, իրեն մաքրելու
և փոխելու համար չունի ուժ և միջոց:

Օրենքը սուրբ էր, բայց այն արտաքին էր:
Քանի դեռ օրենքը գրված է «դրսում»՝ քա-
րի վրա, այն պարզապես պարտադրանք է:
Մարդը փորձում էր այդ պարտադրանքը կա-
տարել սեփական ուժերով, բայց նրա մեղա-
վոր բնույթը՝ ներսը, ընդդիմանում էր: Պողոս
առաքյալը սա անվանում է «մարմնի տկարու-
թյուն» (Ղուռ. 8:3): Օրենքն ասում էր՝ Վազիր,
բայց մարդու ուրեքը «կտրված» էին մեղքի
պատճառով: Որքան էլ խիստ լինեք իրամանր,
կտրված ոտքով մարդը չէր կարող վազել:

Վախը կարող է ստիպել մարդուն զգալ իր
արարքները (օրինակ՝ չգողանալ, որ չբռնվի),
բայց չի կարող ստիպել մարդուն՝ չցանկա-
նալ զոհանալ: Օրենքը կարող էր կառավարել
ձեռքերը, բայց ոչ սիրտը: Մարդը ներսում
մնում էր նույնը, թեև դրսից փորձում էր բա-
րեպաշտ երևալ:

Քանի որ մարդիկ անընդհատ խախ-
տում էին օրենքը, իսկ արդարությունը պա-
հանջում էր պատիժ (մեղքի վարձը մահն է),
նրանք ստիպված էին անընդհատ զոհեր
մատուցել. եթե մարդիկ զոհ մատուցեն,
«նրանց մեղքերը կներվեն» (Ղևտ. 4:20, 26,
31): Չոհաբերությունը ծառայում էր որպես
«փոխարինող»: Մեղավոր մարդու փոխա-

Միքելանջելո. Երեմիա, 1511 թ.

րեն մահանում էր անմեղ կենդանին (օրի-
նակ՝ գառը կամ ցուլը): Սա քվոլություն էր
(ծածկոց), որը թույլ էր տալիս Աստծուն ներել
մարդուն և շարունակել հարաբերությունը
նրա հետ: Սակայն, քանի որ մարդիկ շարու-
նակում էին մեղանշել, զոհաբերությունները
պետք է կրկնվեին ամեն տարի և ամեն օր:

Քահանայապետը ամեն տարի մտնում էր
տաճար, զոհ էր մատուցում, բայց հաջորդ
տարի մարդիկ նորից նույն մեղքերի մեջ էին:
Դա նման էր վարկի տոկոսները փակելուն,
երբ մայր գումարը երբեք չի պակասում,
կամ մարդը նայում է հայելու մեջ և տես-
նում է իր դեմքի ապակառնությունը, բայց հա-
յելին չի կարողանում այն լվանալ: Հայելին
Հին ուխտն է: Այն ցույց էր տալիս մարդուն,
որ մեղավոր է, բայց ի զորու չէ մեղքերին
կատարելապես թողություն տալու: Օրենքը
մատնացույց էր անում միայն խնդիրը, բայց
չէր լուծում այն:

Ի վերջո առաջանում էր մի ողբերգական
շրջապտույտ՝ օրենքի իմացություն, խախ-
տում, մեղքի զգացում և պատիժ, «քանի,
որ նոխազանքի և ցուլերի արյունը չէր կա-
րող վերացնել մեղքերը» (Եբր. 10:4): Անհրա-
ժեշտ էր արմատական փոփոխություն, որը
կլուծեր ոչ թե մեղքի հետևանքը, այլ դրա
պատճառը:

Նորը պետք էր, որովհետև «հին ճանա-
պարհը» (օրենքը, քարը, վախը) սպառել էր
իրեն: Այն ապացուցեց մի կարևոր բան. մար-
դը չի կարող ինքնուրույն հասնել Աստծուն՝
պահելով կանոնները:

Նոր ուխտը եկավ լուծելու հենց այս ճգնա-
ժամը.
Հայելու փոխարեն տվեց մաքրող Արյուն
(Քրիստոսի զոհը):

Քարե տախտակի փոխարեն տվեց Սուրբ
Հոգի, որը օրենքը գրում է սրտի մեջ: Հոգևոր
իմաստով նպատակն այն է, որ «քարե սիր-
տը» փոխվի «մարմնեղեն սրտի», որպեսզի
օրենքը գրվի ոչ թե քարին, այլ մարդու ներ-
սում՝ սիրո միջոցով:

Պահանջի փոխարեն տվեց զորություն
(շնորհ), որ մարդը կարողանա կատարել
Աստծո կամքը:

Հին ուխտը չի հակադրվում Նորին, կամ՝
հակառակը. նրանք լրացնում և ամրապնդ-
ում են միմյանց. «Մի կարծեք, թե Օրենքը
կամ մարգարեներին ջնջելու եկա. չեկա
ջնջելու, այլ լրացնելու» (Մատթ. 5:17): Հին
ուխտն ասում էր՝ «Դու պարտավոր ես», իսկ
Նոր ուխտն ասում է՝ «Ես քեզ կօգնեմ»:

Երեմիայի նկարագրած «Նոր ուխտը» բե-
րում է հեղափոխական երեք փոփոխություն,
որոնք վերափոխում են հավատքի էությունը:

Ա. Քարե տախտակի փոխարեն տվեց
Սուրբ Հոգի, որը օրենքը գրում է սրտի մեջ:
→ էջ 6

Երանի՛ նրանց, որ հալածվում են արդարության համար

Արդարության և հավատքի համար հա-
լածանքը քրիստոնեության անբաժանե-
լի մասն է: Քրիստոնյաների դեմ սուկալի
հալածանքները չեն մնացել Վաղ Եկեղեցու
պատմության էջերում, մինչև այժմ էլ ցան-
կացած ճշմարիտ քրիստոնյա ենթարկվում է
հալածանքի ու նեղության, քանի որ իր հա-
յացքը մշտապես ուղղում է Արդարության
Արեգակին: Լեռան քարոզում Հիսուս Քրիս-
տոս երանության է արժանացնում նրանց,
ովքեր հալածվում են արդարության համար
և ավելացնում, որ այդպիսիներին է երկնքի
Արքայությունը: Արդարության համար հա-
լածվողները նրանք են, ովքեր ապրում են
Աստծու արդարությանը՝ հավատքով: Հին
Ուխտում արդարությունը դրսևորվում էր
Աստծու խոսքին ու պատվիրաններին հա-
վատարմությամբ: Նոր Ուխտում արդարու-
թյամբ ընթացողը նա է, ով Քրիստոսի անու-
նով մկրտված է և հավատքով մշտապես
քայլում է Նրա հետ՝ իր առջև ունենալով
հաշյալ Փրկչին: Առաջին յոթ երանություննե-
րը մատնանշում են մարդու առաքինու-
թյունները՝ հոգով աղքատություն, սգավո-
րություն, հեզություն, արդարության քաղց
ու ծարավ, ողորմածություն, սրտով մաք-
րություն, խաղաղարարություն: Յուրաքան-
չյուր քրիստոնյա պետք է ապրի՝ համաձայն
այս առաքինությունների, որով և կարող ենք
մատնանշել նրա արդարությունը:

Հարց կարող է առաջանալ, թե ինչու են
հալածվում առաքինություններով և բարի
գործերով զարդարված մարդիկ: Այս հար-
ցի լավագույն պատասխանը գտնում ենք
Ավետարանում: Արդարության համար հա-
լածանքի լավագույն օրինակը Քրիստոսի
խաչելությունն է: Նա էր մեծագույն Արդարը:
Խաչյալ Քրիստոսն է ճշմարիտ հալածյա-
լը, Որին խաչեցին Գողգոթայում, քանի որ
«... Լույսը եկավ աշխարհ, սակայն մարդիկ
խավարն ավելի սիրեցին, քան լույսը, որով-
հետև իրենց գործերը չար էին. որովհետև ով
չարիք է գործում, ասում է լույսը և չի գալիս
դեպի լույսը, որպեսզի նրա գործերը իր երե-
սովը չտան» (Հովհ. Գ 9-10): Քրիստոսի՝ Ար-
դարության Լույսի մասին խրիստոնյան Հայրիկը

գրում է. «Արդարությունը ոչ այլ ոք էր, եթե
ոչ Նա, Ով իջավ երկնքից: Այդ Արդարությու-
նը Լույս էր. խավարը տեսավ Նրան և սկսեց
հալածել: Հերովդեսն այդ Արդարությունը
հալածեց՝ մինչև Եգիպտոս տարագրելով,
դպիրներն ու փարիսեցիները Նրան հալա-
ծեցին մինչև Գողգոթայի բարձունքը: Խաչի
վրա մեռող Աստծու արդարության համար
հալածվեցին Ավետարանի ճշմարտության
բոլոր քարոզիչները, սակայն հալածանքն
անկարող եղավ կարճելու այդ հալածյալնե-
րի ազատախոս լեզուները, որքան էլ որ հա-
լածիչները փափագում էին մահվամբ երկրի
երեսից վերացնել արդարության կենդա-
նի վկաներին: Եկեղեցու անթիվ-անհամար
զավակները Տիրոջ մեծնորությամբ և ամա-
ռունջ գառան պես աշխարհի անզգամների
ձեռքով սպանդի տարվեցին: Այդ, Եկեղեցու
կյանքը հալածանք է ենթադրում, Եկեղեցու
զավակների երջանկությունը՝ չարչարանք»
(Խրիստոնյան Հայրիկ, Երկնքի Արքայության
մարգարիտը, Երևան, 2023, էջ 23):

Հիսուսին հետևելու հավասարազոր է ար-
դար կյանքով ապրելու: Սակայն Պողոս
առաքյալը գրում է. «Եվ բոլոր նրանք, որ
ուզում են աստվածաշատությամբ ապրել
Քրիստոս Հիսուսով, հալածանքների մեջ պի-
տի լինեն» (Բ Տիմ. Գ 12): Ովքեր ապրում են
աստվածաշատությամբ և հալածվում են
Քրիստոսին հետևելու համար, նրանք կա-
րող են համարվել երանության արժանի:
Հովհաննեսի Ավետարանում Տերն Իր առա-
քյալներին հալածանքների ու դժվարություն-
ների մասին նախապես հայտնում է. «Եթե
աշխարհը ձեզ ատում է, իմացեք, որ նախ
ինձ է ատել: Եթե այս աշխարհից լինեիք,
աշխարհն արդեն, որպես իրենը, ձեզ սիրած
կլիներ. բայց որովհետև այս աշխարհից չեք,
այլ ես ձեզ ընտրեցի աշխարհից, դրա հա-
մար աշխարհը ձեզ ատում է» (Հովհ. Ժե 18-
19): Աստծու որդիները հալածանքների են
ենթարկվում, քանի որ իրենց հույսն Աստ-
ված է, և ընթանում են համաձայն աստվա-
ծախոս Սուրբ Ավետարանի: Եվ վերջապես՝
միայն արդարները կարող են արդարության
համար հալածվել, և միայն Քրիստոսի ճշմա-

րիտ աշակերտները կարող են Նրա համար
նախատվել:

Սուրբ Ներսես Շնորհալիկն այս երանին
մեկնում է հետևյալ կերպ. «... Այս խոսքը
նախ վերաբերում է հավատքի վկաներին,
որոնք հալածվեցին չարերից, և ապա՝ բոլոր
բարեպաշտներին, որոնք հալածվում են ան-
բարիշտների կողմից... և հիրավի՛ երանե-
լի են այսպես հալածվողները, որովհետև չա-
րից հալածվելով՝ հասան բարուն, ինչպես որ
Հովսեփի հանդեպ նրա եղբայրների դավա-
ճանությունը նրա թագավորելու պատճառ
դարձավ: Այդպես էլ վկաները, չնայած կրած
առժամանակյա ցավերին, Արքայության
հույսով դուրսվել էին մարտնչում: Այդ պատ-
ճառով էլ ուրախանում էր մեծ Ստեփանոսը՝
ամեն կողմից քարկոծվելով, առաքյալները
ուրախությամբ էին վերադառնում ատյա-
նից և բազմօրինակ տանջանքները խնդու-
թյամբ էին ընդունում» (տես Սուրբ Ներսես
Շնորհալի, Մեկնություն Մատթեոսի Ավետա-
րանի, Ս. Էջմիածին, 2008, էջ 252-253):

Հալածանքները նաև ունենում են իրենց
բարեբեր ազդեցությունը. հալածանքը փոր-
ձաքար է: Չգտել առաքինության և հասնել
դրան դեռ բավական չէ, պետք է նաև պահել
այն, բայց դրա համար պետք է համոզված
լինել, որ իրապես անկորուսանելի առաքի-
նություն է, որի համար արժե հալածանքնե-
րի ենթարկվել և նեղություններ կրել: Եվ երբ
հալածվում ենք, ավելի ու ավելի ենք համոզ-
վում, որ այդ առաքինությունը մեր հարստու-
թյունն է: Հալածողը հենց դրա համար է իր
նետերն ուղղում մեզ վրա, որպեսզի հեռաց-
նի, դուրս մղի մեր հոգուց: Դիմանալով հա-
լածանքներին՝ առաքինությունները մաքր-
վում և զտվում են, ինչպես մետաղը՝ կրակի
մեջ: Ինչպես Շնորհալի Հայրապետն է գրում.
«Արքայության պտղի ծաղիկը նեղությունն է.
եթե կամենում ենք պտուղը քաղել, նախ
ծաղիկը հավաքենք. այստեղ հալածվենք,
որպեսզի հասնենք վերին կոչմանը» (տես
Սուրբ Ներսես Շնորհալի, էջ 253):

Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Օրմանյանը
գրում է, որ արդարության համար հալած-
վողները նրանք են, ովքեր ոչ միայն իրենք են

բարիք գործում և ճշմարտության հետևում,
այլ նաև հակառակության թիրախ են դառ-
նում (Մաղաքիա արք. Օրմանյան, Համապա-
տում, Ս. Էջմիածին, 1997, էջ 159):

Երանի կլինեն նաև նրանք, ովքեր զրպարտ-
վում են արդար գործերի համար և ուրախու-
թյամբ ու զոհությամբ, առանց տրտունջի՝ համ-
բերում են իրենց բաժին հասած նեղությանն ու
հալածանքին: Սուրբ առաքյալները Քրիստոսի
Ավետարանը քարոզելու, մարդկանց՝ խավա-
րից դեպի լույսն առաջնորդելու ճանապարհին
ենթարկվեցին անասելի հալածանքների, մին-
չև իսկ նահատակության անթառամ պատիժ
արժանացան: Սուրբ Թադեոս և Սուրբ Բար-
դուղիմեոս առաքյալները, Հայաստան գալով,
քրիստոնեական հավատի առաջին սերունդը
զցեցին հայոց հողին: Շուրջ երեք դար անց
Աստծու Միածին Որդին իջավ Արարատյան
դաշտ և ոսկե մուրճով հարվածելով՝ հաստա-
տեց Իր Սուրբ Եկեղեցին: Հայոց աշխարհում
քրիստոնեության դեմ հալածանքները շարու-
նակվեցին, և միայն սուրբ Մահատանների
քաջությունը ու արյամբ հնարավոր դարձան
հարատևումն ու պայծառությունը մեր Սուրբ
Եկեղեցու:

Շատերն էլ հալածանքների են ենթարկ-
վում և կարծում են՝ արդարության համար է
իրենց հալածանքը: Սակայն նրանք հա-
լածվում են իրենց ամբարտավանության
համար, քան թե հեզության, իրենց դաժա-
նության և խստության, քան ողորմածու-
թյան համար, իրենց անսրբության, քան
սրտի մաքրության համար, իրենց կռվարար
և խռովահույզ վարքի, քան խաղաղակյաց
և խաղաղարար լինելու համար: Այսպիսինե-
րը մաս և բաժին չեն կարող ունենալ երկնքի
Արքայության:

Լինել արդարության կողքին նշանակում է
լինել Քրիստոսի Սուրբ Եկեղեցու անդամ
և պատրաստ լինել մշտապես ամեն տեսակ
հալածանքների, որոնց վարձատրությունն է
երկնքի Արքայությունը:

Տյառնընդառաջի կրակը՝ իբրև Հովհաննու Ավետարանի լույս

Սկիզբը՝ թիվ 3

Լույսը՝ որպես սկիզբ, ընթացք և վերջ

Տյառնընդառաջի աստվածաբանական ամբողջ հյուսվածքը հնարավոր է սեղմել մեկ առանցքի՝ Լույսի շուրջ: Սակայն այդ Լույսը չի ընկալվում որպես ստատիկ՝ անշարժ գաղափար կամ խորհրդանշական պատկեր, այլ որպես կենդանի իրականություն, որն ունի սկիզբ, ընթացք և վերջ՝ Քրիստոսով: Տոնը հենց այս ամբողջական շարժումն է բացահայտում՝ Աստծո ներգործությունը պատմության, Եկեղեցու և մարդու կյանքի վրա:

ԼՈՒՅԱՆՆԵՐ ՈՐՊԵՍ ՍԿԻԶԲԸ — Սկիզբը Տյառնընդառաջի մեջ կապված է ոչ միայն Քրիստոսի ծննդի փաստի, այլև Նրա Հայտնությունը հետ: Լույսը չի մնում թաքցված, այլ դուրս է գալիս մարդուն ընդառաջ: Հովհաննու Ավետարանի նախաբանն այս սկիզբն է հռչակում. «Սկզբում էր Քանը, և Քանն Աստծո մոտ էր, և Քանն Աստված էր» (Հովհ. Ա 1): Տյառնընդառաջը ցույց է տալիս, որ այդ Սկիզբը չի մնում վերացական, այլ մտնում է Տաճար, մարդկային պատմություն, մարդու ձեռքերի մեջ: Այս իմաստով՝ Տյառնընդառաջը հակադրվում է ցանկացած կրոնական մտածողության, որը Աստծուն հեռու և անմատչելի է պահում: Այստեղ Լույսն սկսվում է ոչ թե մարդու որոնումից, այլ Աստծո ինքնահայտնությունից:

ԼՈՒՅԱՆՆԵՐ ՈՐՊԵՍ ԸՆԹԱՑՔԸ — Տյառնընդառաջի կենտրոնում է շարժումը: Լույսը ոչ միայն հայտնվում է, այլև առաջնորդում է: Կրակը, ջահը, քայլը և այս ամենը միասին միևնույն ճշմարտության տարբեր արտահայտություններն են. մարդը չի մնում իր տեղում, երբ տեսնում է Լույսը: Հովհաննու Ավետարանում Քրիստոսի խոսքը՝ «...Ով իմ հետևից գա, մա խավարի մեջ չի քայլի, այլ կյանքի լույսը կընդունի» (Հովհ. Ը 12), ենթադրում է ընթացք, ճանապարհ, շարունակություն: Այդ ընթացքը միաժամանակ անհատական և եկեղեցական է: Անհատական է, որովհետև յուրաքանչյուր մարդ իր սրտում է վառում ջահը: Եկեղեցական է, որովհետև այդ ընթացքը երբեք միայնակ չէ. այն տեղի է ունենում համայնքի մեջ, ծի-

սակատարության մեջ, աղոթքում: Տյառնընդառաջը ցույց է տալիս, որ քրիստոնեական կյանքը կանգ չէ, այլ ճանապարհ դեպի համդիպում, որը մշտապես նորոգվում է:

ԼՈՒՅԱՆՆԵՐ ՈՐՊԵՍ ՎԵՐՋ ԵՎ ԼԻՈՒԹՅՈՒՆ — Տյառնընդառաջի Լույսը վերջնականապես բացվում է վախճանաբանական-էսխատոլոգիական հորիզոնում: Այն Լույսը, որ Մանուկ էր Տաճարում, նույն Լույսն է, որ պիտի լուսավորի Նոր Երուսաղեմը, պիտի լուսավորի փրկություն հազած դրախտը. «Այնտեղ գիշեր չի լինելու. ճրագի և արեգակի լույսի կարիք չի լինելու, որովհետև Տերը՝ Աստված է լուսավորելու նրանց, և պիտի թագավորեն հավիտյանս հավիտենից» (Հայտն. ԻԲ 5): Տյառնընդառաջը կանխատեսում է խաղաղ հանդիպումի և ոչ դատապարտումի: Սա ոչ թե մարդն է ընթացքը, այլ լրացում է այն: Սիմեոնի խոսքը՝ «Որովհետև իմ աչքերը տեսան քո փրկությունը» (Ղուկ. Բ 30), դառնում է Եկեղեցու մշտական աղոթք՝ տեսնել Լույսը և խաղաղությամբ ավարտել ճանապարհը:

Այսպիսով՝ Տյառնընդառաջը քրիստոնեական կյանքի ամբողջական բանաձևն է: Այն միավորում է.

- ՍԿԻԶԲԸ՝ որպես Աստծո ինքնահայտնություն,
- ԸՆԹԱՑՔԸ՝ որպես մարդու ազատ և գիտակցված շարժում դեպի Լույսը,
- ՎԵՐՋԸ՝ որպես լիություն, խաղաղություն և հավիտենական հանդիպում:

Տոնի կրակը վիճարկելի խորհրդանշան է և դառնում է քարոզ՝ ուղղված մարդու սրտին: Այն ասում է, որ խավարի մեջ ապրող մարդը կոչված է քայլելու ոչ թե կուրորեն, այլ Լույսի հետևից: Եվ այդ Լույսը ոչ մի դեպքում կրակը չէ, այլ Նա, Ում մասին վկայում է կրակը՝ Քրիստոսը՝ աշխարհի ճշմարիտ Լույսը:

Տյառնընդառաջը՝ որպես ամենօրյա կոչում

Տյառնընդառաջը չի սահմանափակվում օրացույցով: Ամեն օր քրիստոնյան կանգնած է նույն ընտրության առաջ՝ վառել իր սրտի ջահը, թե՛ մնալ խավարում: Համատես Ավետարաններում Քրիստոս կոչ է անում. «Արդ արթննա՛լ կացե՛ք, որովհետև չգիտե՛ք ոչ

օրը, ոչ էլ ժամը» (Մատթ. ԻԵ 13), որն էլ Տյառնընդառաջի վառվող ջահի խորհրդի մշտական արդիականացումն է: Տոնը դառնում է կյանքի եղանակ՝ ընդառաջ գնալ Տիրոջը ոչ միայն տաճարում, այլև ամբողջ գոյությամբ: Տյառնընդառաջի կրակը տեսնելով Հովհաննու Ավետարանի Լույսի մեջ՝ դադարում է լինել վիճաբանության առարկա և դառնում քարոզ: Այն վկայում է, որ Քրիստոս է կյանքի Լույսը, և մարդը կոչված է ոչ թե կանգ առնելու նշանների վրա, այլ անցնելու դրանց միջով դեպի իրականություն: Եվ ի վերջո Քրիստոս ասում է. «Քանի դեռ լույսն ունեք, հավատացե՛ք լույսին, որպեսզի լույսի որդիներ լինե՛ք...» (Հովհ. ԺԲ 36): Սահմանելով Տյառնընդառաջը՝ կարող ենք ասել, որ այն քրիստոնեական հաղթանակի, հիշողության և ապրման տոն է՝ մթության մեջ վառված ջահերով դեպի հավիտենական Լույսը գնալու ճանապարհ:

Տյառնընդառաջը՝ որպես ծիսական հիշողություն և ապրում

Տոնը միայն անցյալ իրադարձության հիշատակում չէ, այլև ներկայում ապրող իրականություն: Եկեղեցին չի հիշում Տիրոջ Ընդառաջում իբրև պատմական դրվագ, այլ վերապրում է այն յուրաքանչյուր հավատացյալին դարձնելով Սիմեոն Ծերունու կերպարի ժառանգ: Սիմեոնն իր ձեռքերի մեջ վերցրեց Լույսը, իսկ այսօր հավատացյալը կոչված է՝ նույն Լույսն ընդունելու իր սրտում. «Սակայն նրանց, ովքեր ընդունեցին Նրան և հավատացին Նրա անվանը, իշխանություն տվեց Աստծո որդիները լինելու» (Հովհ. Ա 12): Այս իմաստով՝ Տյառնընդառաջի բուն տոնի նախօրեի երեկոյան վառվող կրակը դառնում է ծիսական հիշողության տեսանելի նշան՝ ոչ թե արտաքին հանդիսություն, այլ ներսում կատարվող շարժման արտահայտություն դեպի Տերը:

Տյառնընդառաջի ժողովրդական ավանդույթները

Տոնի ընթացքում պահպանված ժողովրդական սովորույթները՝ կրակի շուրջ հավաքվելը, նորապսակների օրհնությունը, կրակի վրայով թռչելը, ունեն ոչ թե մոգա-

կան, այլ խորհրդանշական նշանակություն: Դրանք արտահայտում են մաքրագործում, նոր սկիզբ, ընտանիքի ամրացում և օրհնություն: Սրանք կարելի է ընկալել որպես ժողովրդական լեզվով արտահայտված՝ նույն Ավետարանական ճշմարտությունը, որ «Իսկ եթե մեկը Քրիստոսի մեջ է, նոր ստեղծված է. հներն անցան, ահա ամեն բան նոր եղավ» (Բ Կորնթ. Ե 17):

Ազգային հիշողություն, ժողովրդական լեզու և եկեղեցական իմաստ

Հայ ժողովուրդը, ընդունելով քրիստոնեությունը, իր ազգային լեզվով և պատկերային մտածողությամբ արտահայտեց Ավետարանական ճշմարտությունները: Ժողովրդական ավանդույթները չեն ձևավորվել որպես դավանաբանական համակարգ, այլ իբրև խորհրդանշական լեզու: Կրակի շուրջ հավաքվելը համայնքի միասնության նշան է, ինչպես առաջին քրիստոնյաներն էին միասիրտ և միամիտ. «Ամեն օր տաճարում էին համախմբվում...» (Գործք Բ 46):

Նորապսակների օրհնությունը Տյառնընդառաջին ցույց է տալիս, որ ընտանիքը դիտվում է որպես Կենդանի Լույսի փոխանցման վայր: Համաձայն Քրիստոսի խոսքի՝ «Ոչ էլ ճրագը վառում ու գրվանի տակ են դնում, այլ դնում են աշտանակի վրա...» (Մատթ. Ե 15), ընտանիքը հենց այդ աշտարակն է, որտեղից լույսը պիտի երևա:

Կրակը և հեթանոսության նկատմամբ հաղթանակի խորհուրդը

Հաճախ առաջ քաշվող այն տեսակետը, թե Տյառնընդառաջը կապված է կրակապաշտության հետ, անտեսում է Հայ Եկեղեցու պատմական և աստվածաբանական փորձառությունը: Եթե որևէ կապ կարելի է տեսնել հեթանոսական անցյալի հետ, ապա միայն հաղթահարման և հաղթանակի տեսանկյունից: Ժողովրդական մեկնաբանությամբ՝ կրակի վրայով թռչելը ոչ թե կրակը պաշտելու, այլ այն անարգելու և հաղթահարելու խորհրդանշան է՝ իբրև նախկին կուռքերի նկատմամբ հաղթանակ: ➔ էջ 7

«Քարե օրենքի» դարաշրջանի ավարտն ու «Սրտի կրոնի» սկիզբը

← էջ 5

«Իմ օրենքը նրանց մեջ պիտի դնեմ և նրանց սրտի վրա պիտի գրեմ» (Երեմ. 31:33): Հին ուխտում օրենքը մարդու դեմ կանգնած էր որպես դատավոր և պահանջատեր: Նոր ուխտում Աստված օրենքը տեղափոխում է մարդու ներսը: Դա նշանակում է բնույթի և կամքի վերափոխում: Ինչպես բնագույն է կենդանուն մղում գործողության, այնպես էլ Սուրբ Հոգով վերածնված մարդու համար աստվածաձայնը կյանքը դառնում է ներքին պահանջումը: Մարդը հնազանդվում է ոչ թե նրա համար, որ վախենում է պատժից (ինչպես ստրուկը), այլ որովհետև սիրում է Աստծուն և ցանկանում է գոհացնել Նրան (ինչպես որդին):

Պողոս առաքյալը հետագայում սա կանվանի «Հոգու օրենք», որը կյանք է տալիս՝ ի հակադրություն «տառի», որը սպանում է (Բ Կորնթ. 3:6):

Բ. Աստվածաճանաչողության փոփոխություն. միջնորդից՝ անմիջականություն:

«Եվ այլևս ամեն մեկն իր ընկերոջը չի սովորեցնելու, կամ ամեն մեկն իր եղբորը չի ասելու՝ «Ճանաչի՛ր Տիրոջը», քանզի ամենքը՝ նրանց փոքրերից մինչև մեծերը, ճանաչում են Ինձ...» (Երեմ. 31:34):

Հին աշխարհում Աստծուն մոտենալը բարդ և խիստ կանոնակարգված գործընթաց էր: Հասարակ մարդը կախված էր քահանայից, մարգարեից կամ զոհաբերությունից: Աստված «Սրբություն Սրբոցում» էր՝ վարագույրի հետևում: Երեմիան մարգարեանում է կրոնի «դեմոկրատացման» մասին՝ բառիս հոգևոր իմաստով: Աստված խոստանում է, որ յուրաքանչյուր հավատացյալ՝ «փոքրից մինչև մեծը», կունենա անձնական ճանաչողություն: «...Նրանց փոքրերից մինչև մեծերը ճանաչում են Ինձ» արտահայտությունը վերացնում է հոգևոր

«Էլիտարիզմը»: Ծճարտությունը հասանելի է դառնում բոլորին՝ անկախ սոցիալական դիրքից կամ կրթությունից:

Երեմիա 31:33-ում Աստված խոստանում է «իր օրենքը դնել նրանց ներսում»՝ մարդկանց մտքի մեջ, և գրել նրանց սրտերի վրա: Սա նշանակում է, որ բարոյականությունն ու հավատն այլևս չեն լինելու արտաքին հարկադրանք կամ սոսկ գրված կանոններ, այլ ներքին մղում: Հիսուսի խոսքերը՝ «Իմ ոչ-խարսերն Իմ ձայնը լսում են, և ես ճանաչում եմ նրանց» (Հովհ. 10:27), հենց այս մարգարեության արձագանքն են:

Այս խոստումը հաճախ կապվում է քրիստոնեական ընկալման հետ, որտեղ Սուրբ Հոգու ներկայությունը համարվում է հենց այն «ճերքին ուսուցիչը», որը մարդուն առաջնորդում է դեպի ճշմարտությունը՝ առանց արտաքին միջնորդների խիստ կարիքի:

Գողգոթայի խաչի վրա պատռվեց տաճարի վարագույրը՝ խորհրդանշելով, որ ճանապարհը դեպի Աստված այլևս բաց է բոլորի համար (անմիջական ճանաչողություն):

Հոգեգալստյան օրը Սուրբ Հոգին իջավ առաքյալների վրա՝ բնակվելով նրանց մեջ (օրենքը՝ սրտի մեջ): Սուրբ Հոգու էջը առաքյալների վրա սկիզբ դրեց մի նոր իրականության: Մինչ այդ օրենքը դիտվում էր որպես արտաքին կանոնների հավաքածու, որին մարդը դժվարությամբ էր հնազանդվում: Սուրբ Հոգու բնակությամբ այն դարձավ ներքին մղում և սիրո արտահայտություն: Մարդն ինքը դարձավ «Աստծո տաճար»: Սուրբ Հոգին այլևս պարզապես չէր այցելում մարդկանց (ինչպես Հին ուխտում), այլ բնակություն հաստատեց նրանց մեջ:

Առաքյալները ոչ միայն իմացան Աստծո կամքը, այլև ստացան զորություն՝ այդ կամքով ապրելու և այն աշխարհին քարոզելու համար:

Գ. Մեղքի լուծում. ծածկելուց՝ ջնջում: «Նրանց ամօրենությունները պիտի ներքն և նրանց մեղքերն այլևս չպիտի հիշեն» (Երեմ. 31:34):

Հին Կտակարանի զոհաբերական համակարգը կարող էր «ծածկել» մեղքը, բայց չէր կարող վերացնել մեղավոր խիղճը: Չոհեղ ամեն տարի կրկնվում էին՝ անընդհատ հիշեցնելով մարդուն իր անկատարության մասին: Նոր ուխտի խոստումը բացառական ներումն է: «Այլևս չհիշել» արտահայտությունը նշանակում է, որ Աստված իրավական ուժից զրկում է մեր անցյալի մեղքերը: Դրանք այլևս երբեք չեն օգտագործվելու մեր դեմ:

Հին ուխտը կնքվել էր Մովսեսի միջոցով՝ կենդանիների արյան զոհաբերությամբ: Հին ուխտի զոհաբերությունները չէին կարող վերջնականապես ջնջել մեղքը, այլ միայն հիշեցնում էին դրա մասին մինչև «կատարյալ Չոհի» գալուստը: Կատարյալ զոհը մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսն է: Նոր ուխտը կնքվեց Քրիստոսի արյամբ. Վերջին ընթրիքի ընթացքում Հիսուսն ասաց. «Այս բաժակը նոր Ուխտ է, որ կնքվում է ձեզ համար թափված Իմ արյունով» (Ղուկ. 22:20)՝ դրանով իսկ հաստատելով մարգարեության իրականացումը: Այդ պահին երեմիայի տեսլականը մարմին առավ: Այս արտահայտությամբ Հիսուս հայտարարեց, որ հին օրենքների և զոհաբերությունների ժամանակաշրջանն ավարտվում է, և սկսվում է շնորհի դարաշրջանը: Մարդն այլևս Օրենքի տիրապետության տակ չէ, այլ՝ Շնորհի, որը մեզ ստացանք Աստծո սիրո արդյունքում, «քանի որ Աստված այնքան սիրեց աշխարհը, որ մինչև իսկ Իր միածին Որդուն տվեց» (Հովհ. 3:16): Պողոսն ասում է. «Արդարև, Աստված Ինքն էր, որ Քրիստոսով աշխարհը հաշտեցրեց Իր հետ և հաշվի չառավ նրանց մեղքերը ու մեզ տվեց հաշտության խոսք» (Բ Կորնթ. 5:19):

Երբայց հիներին ուղղված թղթում, մեղքերելով երեմիայի մարգարեության 31:31 համարը, Պողոս առաքյալն անում է մի հանձարեղ եզրահանգում. «Արդ, Նոր ուխտի մասին խոսելով՝ մա հին դարձրեց առաջինը. իսկ այն, ինչ հնամուս է և ծերանում, մոտ է անհետանալուն» (Եբ. 8:13): Հենց երեմիայի այս հատվածն է այն բանի ապացույցը, որ քրիստոնեությունը ոչ թե նոր կրոն է, այլ հնագույն խոստման իրականացումը: Հինը «ծերացել է» և «մոտ է անհետանալուն», որովհետև եկել է Կատարյալը՝ Քրիստոսի վարդապետությունը:

Քրիստոնեության գալուստով նախկին կրոնական համակարգը՝ Հին ուխտը, կորցրեց իր ուժը: Այլևս կարիք չկա կենդանիներ զոհաբերելու մեղքերի համար, Աստծո հետ հարաբերվելու համար միջնորդներ պետք չեն, մեղքերն այլևս չեն ծածկվում, որովհետև Քրիստոս մեկընդմիջ զոհաբերվեց, և Աստված հաշտվեց մարդու հետ: Մահից առաջ մեր Տերն ասաց՝ Կատարվեց: Հիսուս կատարեց Իր առաքելությունը՝ Իր վրա վերցնելով մարդկության մեղքերն ու բացելով դեպի Աստված տանող ճանապարհը:

Երեմիա մարգարեի տեսլականն այսօր էլ արդիական է յուրաքանչյուր մարդու համար: Շատ հաճախ մենք փորձում ենք մեր հոգևոր կյանքը կառուցել «Հին ուխտի» սկզբունքներով՝ արտաքին կանոններ, ձևական պարտականություններ և վախ: Սակայն Աստված հրավիրում է մեզ «Նոր ուխտի» իրականություն, Աստված ուզում է հանել մեր միջից «քարե սիրտը» և տալ մեզ «մարմնեղեն» կենդանի սիրտ», որն ունակ է սիրելու, ներելու և ապրելու Աստծո ներկայության մեջ, որտեղ Օրենքը սերն է, Տաճարը՝ մարդու սիրտը, իսկ Քահանայապետը՝ Ինքը Քրիստոս:

Շահեն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ, Ե. Գ. Ք.

Հանուն հավատքի պատերազմելու գաղափարը Սուրբ Գրքում

Սկզբը՝ թիվ 3

Նոր Կտակարանը. պայքար՝ առանց սրի: Նոր Կտակարանում տեղի է ունենում արձատրական շրջադարձ: Հիսուս Քրիստոս մերժում է հավատքի տարածումը բռնության միջոցով. «Իմ թագավորությունն այս աշխարհից չէ. եթե իմ թագավորությունն այս աշխարհից լիներ, չէ՞ որ իմ հետևորդներն արդեն կմարտնչեին, որպեսզի հրեաների ձեռքը չհասնեին. բայց, արդ, իմ թագավորությունն այս աշխարհից չէ» (Հովհ. 18:36): Նա սուրբ փոխարինում է խաչով, հաղթանակը՝ զոհաբերությամբ: Այնուամենայնիվ, Նոր Կտակարանում ոչ միայն շարունակում է օգտագործվել պատերազմի վերաբերող բառաբանությունները, այլև այն վերափոխված վերաբերում է: Պողոս առաքյալը գրում է. «Մեր պատերազմը մարմնի ու արյան դեմ չէ, այլ իշխանությունների ու պետությունների, այս խավար աշխարհի տիրակալների և երկնքի տակ գտնվող չար ոգիների դեմ» (Եփես. 6:12): Այստեղ պատերազմը բացահայտորեն հոգևոր է, իսկ զենքերը՝ հավատքը, արդարությունը, ճշմարտությունը:

Քրիստոնեական պայքարն ուղղված չէ մարդու դեմ, այլ մեղքի, մահվան և չարիքի դեմ: Սա է քրիստոնեական պատերազմի հիմնական աստվածաբանական նորոյթը: Հիսուսի խոսքը՝ «Սիրեցեք ձեր թշնամիներին, օրհնեցեք ձեզ անիծողներին, բարություն արեք ձեզ ատողներին և աղոթեք նրանց համար, ովքեր չարչարում ու հալածում են ձեզ» (Մատթ. 5:44), արմատապես վերափոխում է հակամարտության ընկալումը: Թշնամին այլևս ոչ թե ոչնչացման ենթակա սուբյեկտ է, այլ փրկության հասցեատեր: Այսպիսով՝ պայքարը դառնում է սիրո և ներման գործնական արտահայտություն՝ ուղղված ոչ թե դիմացինի պարտությանը, այլ նրա վերափոխմանը:

Աստվածաբանական տեսանկյունից Նոր Կտակարանում պատերազմական լեզվի պահպանումը ծառայում է վախճանաբանական լարվածության արտահայտմանը: Քրիստոնյան ապրում է «արդեն, բայց դեռ ոչ» իրականության մեջ, որտեղ Աստծո թագավորությունը հաստատվել է Քրիստոսի միջոցով, սակայն իր լիակատար դրսևորումը դեռ առջևում է: Այդ պատճառով պայքարը շարունակվում է, բայց ոչ պատմական զենքերով, այլ հավատքի տոկոսներով, համբերությամբ և հույսի դիմացկունությամբ: Հայտնության գրքում այս լարվածությունը հասնում է իր գագաթնակետին, որտեղ հաղթանակը պատկանում է ոչ թե զինված զորքին, այլ «մորթված Գառանը» (հմմտ. Հայտ. 5:6):

Փիլիսոփայական հարթությունում այս մոտեցումը հակադրվում է իր աշխարհի ուժի և գերակայության տրամաբանությանը: Եթե անտիկ մտածողության մեջ հաղթանակը հաճախ նույնացվում էր գերիշխանության հետ, ապա քրիստոնեական

աշխարհայացքում հաղթանակը սահմանվում է խոնարհությամբ և ինքնամոլորմամբ: Այս առումով խաչը դառնում է խորհրդանշան՝ բացահայտելով մի իրականություն, որտեղ ուժը կատարյալ է դառնում թուլության մեջ (հմմտ. Բ Կորնթ. 12:9): Այս գաղափարը խոր ազդեցություն է թողնում ինչպես աստվածաբանության, այնպես էլ քրիստոնեական բառաբանական և սոցիալական մտածողության վրա:

Ի վերջո, Նոր Կտակարանում պատերազմը լիովին չի վերանուն, այլ վերածվում է գոյաբանական և հոգևոր դիմակայության: Քրիստոնյան կոչված է մշտապես պայքարելու ոչ թե աշխարհի դեմ, այլ աշխարհի ներքին պահպանելով հավատարմությունը Աստծո թագավորությանը: Այս պայքարը չունի աշխարհիկ հաղթանակների չափանիշներ, այլ առաջնորդվում է խաչի տրամաբանությամբ, որտեղ վերջնական հաղթանակը պատկանում է ոչ թե սրին, այլ սիրուն, ոչ թե բռնությանը, այլ հարությանը:

«Պատերազմ» նշանակող բառերի կիրառությունը Նոր Կտակարանում: Լեզվական տեսանկյունից՝ Նոր Կտակարանը հիմնականում օգտագործում է հունարեն *πόλεμος* (պոլեմոս) բառը՝ «պատերազմ» նշանակությամբ, որը համեմատաբար սահմանափակ քանակությամբ է և հաճախ ունի խորհրդանշական կամ վախճանաբանական երանգ: Օրինակ՝ «Լսելու եք պատերազմների ձայներ ու պատերազմների լուրեր» (Մատթ. 24:6) հատվածում *πόλεμος*-ը չի կոչում գործողության, այլ նկարագրում է անկման և անկայունության համաշխարհային վիճակը՝ որպես վերջին ժամանակների մշան: Այստեղ պատերազմը դառնում է ոչ թե նպատակ, այլ արտահայտություն:

Մյուս կարևոր բառը *μάχη*-ն (մախե) է՝ «մարտ, բախում», որը Նոր Կտակարանում հիմնականում վերաբերում է մարդկային հակասություններին և համայնքային պառակտումներին: «Այդ որտեղից պատերազմներ և որտեղից կռիվներ ձեր մեջ. ձեր այն ցանկությունները, որոնք կռիվ են մղում ձեր անդամների մեջ» (Հակ. 4:1) խոսքը ցույց է տալիս, որ *μάχη*-ն ունի բարոյափոխական իմաստ՝ ծագելով մարդու ներքին գործող կրքերից: Այսպիսով լեզվական շեշտադրումը արտաքին հակամարտությունից տեղափոխվում է դեպի ներքին պատճառաբանություն:

Առանձնահատուկ կարևորություն ունի *στρατεύομαι / στρατεία* (զորագրվել, արշավանք) բառը, որն օգտագործվում է բացահայտ փոխաբերական կերպով: Պողոս առաքյալը գրում է. «Ապրում ենք մարմնի մեջ, բայց մարդկային նկատմամբ մղված չէ, որ պատերազմում ենք» (Բ Կորնթ. 10:3) ընդգծելով, որ քրիստոնեական «պատերազմը» ունի այլ բնույթ և այլ միջոցներ: Այստեղ ռազմական տերմինաբանությունը ծառայելով է հոգևոր կարգապահության, ինքնակառավարման և աստվածային առաքելության նկարագրմանը:

Նոր Կտակարանում հանդիպում է նաև *δύλα* (զենքեր) բառը, որը կրկին վերափոխատվորված է: «Պատերազմի մեր զենքերը մարմնավոր չեն, այլ Աստծուց տրված զորավոր զենքեր են՝ քանդելու ամրությունները» (Բ Կորնթ. 10:4) հատվածում *δύλα*-ն այլևս ֆիզիկական զործիքներ չեն, այլ հավատքը, ճշմարտությունը և արդարությունը: Լեզվական այս փոփոխությունները ցույց են տալիս, որ պատերազմական բառապաշարը պահպանվում է, բայց լիովին ենթարկվում է նոր բարոյական և աստվածաբանական բովանդակության:

Վերջապես, Հայտնության գրքում պատերազմական լեզուն ստանում է ապոկալիպտիկ և սիմվոլիկ բնույթ: «Եվ երկնքում պատերազմ եղավ: Միքայելը և իր հրեշտակները կռվում էին վիշապի դեմ. վիշապը կռվում էր իր հրեշտակներով» (Հայտն. 12:7) խոսքը նկարագրում է ոչ թե պատմական իրադարձություն, այլ տիեզերական հակամարտություն բարու և չարի միջև: Այստեղ *δύλα*-ն լեզուն արտահայտելու աստվածային դատաստանի և վերջնական հաղթանակի գաղափարը:

Այսպիսով՝ Նոր Կտակարանում «պատերազմ» բառը և դրա հարակից լեզվական ձևերը չեն խրախուսում ֆիզիկական բռնությունը, այլ գործածվում են որպես թեմատիկ և փոխաբերական միջոցներ՝ նկարագրելու մարդու ներքին պայքարը, համայնքային լարվածությունները և էսխատոլոգիական հույսը: Լեզուն պահպանվում է, սակայն նրա իմաստաբանական դաշտն արմատապես փոխվում է՝ ենթարկվելով խաչի և հարության աստվածաբանությանը:

Նահատակությունը՝ որպես հավատքի համար մղվող պատերազմի բարձրագույն ձև: Նոր Կտակարանում առանձնահատուկ նշանակություն ունի նաև վկայության (հուն.՝ *μαρτυρία*) գաղափարը, որն ստանում է պայքարի նոր ձև: Վկան ոչ թե մարտիկ է, այլ ճշմարտության կրող, որը պատրաստ է կյանքը տալու, բայց ոչ կյանք խլելու: Առաջին քրիստոնեական համայնքների պատմությունը ցույց է տալիս, որ եկեղեցին աճում էր ոչ թե ուժի կիրառմամբ, այլ նահատակության միջոցով, ինչը դիտվում է որպես չարի նկատմամբ հաղթանակի բարձրագույն դրսևորում: Այստեղ մահն այլևս պարտություն չէ, այլ մասնակցություն Քրիստոսի հաղթանակի արժանիքին:

Քրիստոնեական ավանդության մեջ հավատքի համար պայքարի գագաթնակետը նահատակությունն է: Նահատակները չեն սպանում, այլ զոհվում են: Նրանք չեն հաղթում սրով, այլ հավատարմությամբ: Սուրբ Իգնատիոս Անտիոքացին գրում է. «Թող ես լինեմ Աստծո ցորենը, որպեսզի գագաթների ատամներով աղացվելով՝ դառնամ մաքուր հաց Քրիստոսի համար»: Այստեղ պատերազմը վերածվում է վախ-

ճանաբանական հաղթանակի՝ մահվան միջոցով կյանքի ձեռքբերման: Հայ եկեղեցական ավանդության մեջ Վարդանանց պատերազմը հենց այս տրամաբանության մեջ է ընկալվում: Թեև այն ունի ռազմական պայքարի նկարագիր, բայց իր խորքային իմաստով հանուն հավատքի նահատակվելու պայքար է:

Բարոյական սահմանները և վտանգները: Բարոյական սահմանների խնդիրը սերտորեն կապված է նաև Սուրբ Գրքի պատմական և տեքստային հերմենևտիկական ընթերցման հետ: Տեքստի բառացի ընկալումը, առանձնացված փրկագործական պատմության ամբողջականությունից, կարող է հանգեցնել վտանգավոր եզրակացությունների: Աստվածաշնչյան պատերազմական պատկերները չեն կարող կիրառվել անպայմանական ձևով յուրաքանչյուր ժամանակաշրջանի և քաղաքական իրադրության մեջ: Դրանք կապված են հատուկ պատմական հանգամանքների, բարոյական իրավիճակների և աստվածային հայտնության աստիճանական զարգացման հետ: Հետևաբար՝ մեկնաբանական պատասխանատվությունը պահանջում է տարբերել պատմական իրադարձությունը դրա հավիտենական աստվածաբանական իմաստից:

Բացի այդ՝ քրիստոնեական աստվածաբանությունը հստակ տարբերություն է սահմանում արտաքին և ներքին պայքարի միջև: Նոր Կտակարանում հավատքի համար պատերազմը ստանում է հիմնականում հոգևոր բնույթ: Այս տեսանկյունից քրիստոնեական պայքարը դառնում է անձի ներսում ընթացող վերափոխման ընթացք՝ մեղքի, անարդարության և չարի դեմ պայքար: Այդ փոխակերպումն է, որ ապահովում է բարոյական սահմանների պահպանումը և կանխում հավատքի գաղափարի վերածումը քաղաքական կամ ազգային ագրեսիայի գործիքի:

Վերջապես, եկեղեցական ավանդությունը մշտապես ընդգծել է, որ հավատքի պաշտպանության բարձրագույն ձևը վկայությունն է՝ նահատակությունը, այլ ոչ թե պարտադրանքը: Եճմարտությունը չի հաստատվում ուժով, այլ սիրով և զոհաբերության միջոցով: Սուրբ Հովհան Ոսկեբերանը գրում է. «Քրիստոսը հաղթեց ոչ թե սպանելով, այլ մեռնելով»: Երբ հավատքի համար պայքարը կորցնում է այս քրիստոսակենտրոն առանցքը, այն դադարում է լինել ավետարանական և վերածվում է աշխարհիկ գաղափարախոսության: Ուստի՝ բարոյական զգոնությունը, աստվածաբանական խորագիտությունը և հոգևոր խոնարհությունը մնում են այն չափանիշները, որոնցով պետք է գնահատվի հավատքի համար ցանկացած պայքար:

Նարեկ սրկ. ԳԱՊԱՐՅԱՆ
ՕՖԵՆՅԱ ԳԱՊԱՐՅԱՆ

Խորհրդյան Հայրիկի կերպարը գրականության մեջ

← էջ 6

Հիրավի, Թիֆլիսի եկեղեցիներում լսվեցավ մի նոր ձայն, ձայն Վասպուրական Արծվույն, որ մայր-Հայաստանի վերքերն է նկարագրում և նրա որդոց մեջ հայրենասիրության զգացմունք զարթեցնում: Այդպիսի ձայն հայոց եկեղեցյաց մեջ լսված չէր....

Ինչ որ ժողովրդի համար չկար, իսկ բանասերների համար մի ցնորք էր և հեքիաթ, հայ մարգարեի համար մի շոշափելի իրողություն էր, նա ցույց էր տալիս, որ հայությունը մի մեծ ժառանգություն ունի ստանալու, բայց որ չի ստանում, այդ միայն նրանից է, որ ինքն իրան ապօրինի զավակ է համարում և ոչ օրինավոր ժառանգ: «Պահանջեցեք ձեր ժառանգությունը, և կստանաք. բայց պիտի պահանջեք և ոչ խնդրեք, պիտի պահանջեք հրով ու սրով, զի «Արքայությունն երկնից բռնաբարի, և բռունք հափշտակեն զնա»: Աստված որ աստված է, առանց նահատակության մեջ արքայություն չի տալիս:

Նպմիսկ աստուծո որդին առանց խաչվելու չփրկեց մարդկությունը, ամենայն հայ,

որ ապօրինի զավակ չի համարում իրան, պետք է իր արյունով գնե իր նախնյաց ժառանգությունը, և ո՞ր ազնիվ զավակը կփախչի իր մորն ազատելուց դարավոր գերությունից:

Հայրիկը սուկ խրատ և հրահանգ չէր տալիս, նա առանց առակի ոչինչ չէր խոսում. նա ոչինչ չէր ասում, որի ապացույց մի կենդանի պատկեր և օրինակ չտար: Մերք Վարդանին և Վահանին էր նկարագրում, մերք Մուշեղին և Սմբատին: Հայոց բոլոր ոյուցազուներ, Հայկ ու Արամից սկսած, նրա քարոզի կենդանի պատկերներն էին: ...Շուտով թոքրին նրան դեպի իր բույնը՝ Վարագ, բայց նրա ցանած սերմերը Կովկասի հայերի մեջ խոր արմատ բռնեցին և ժամանակակից պիտի ծաղկեին և պտուղ տային»:

Այս վերջին տողով Աղայանն ակնարկում և իբրև դեպքերին լավատեղյակ ժամանակակից՝ վկայում է այն փաստի մասին, թե ինչպես ցարական գործակալների հետապնդումների հետևանքով խորհրդային հարկադրված եղավ ավելի վաղ, քան ինքը ծրագրել էր, վերադառնալ Վարագա վանքը: Աղայանի

համար խորհրդայն Հայրիկը միշտ մնաց իբրև օրինակելի ու տիպար գործիչ, որ «իր մահունը չունի նույնիսկ աշխարհականների մեջ»:

Ղ. Աղայանը խորհրդային ծնել է նաև մի բանաստեղծություն՝ «Հայոց Հայրիկին» վերտառությամբ, որը, ինչպես վկայում են ժամանակակիցները, երգի է վերածվել ու երգվել 1893 թ. սեպտեմբերի 26-ին՝ նորածն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի՝ խորհրդայն Հայրիկի պատվին՝ Ս. Էջմիածնի Մայրավանքի սեղանատան մեջ տեղի ունեցած պաշտոնական ճաշկերույթի ավարտին.

«...Հայրիկ, ո՞հ, Հայրիկ, ջո քաղցր անվան լինեմ ես ղուրբան.

Սիրեմ այն հողը, որ ծնավ քեզ պես հրեշտակ պահապան:

Ո՛վ Տեր, պահպանի՛ր դու մեր Հայրիկին, Քո հավատարմին.

Անպակաս արա մեր գլխի վրայից Նրա հովանին»:

Շարունակելի

Արման ՄԱԼՈՅԱՆ, պ. գ. ք.

<p>ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՅԱՅԱՍՏԱՆ</p> <p>Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ</p> <p>Գլխավոր խմբագիր՝ Նարինե Հովհաննիսյան</p> <p>Գրանցման վկայական՝ 624 Խմբագրության հասցեն՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին</p> <p>Հեռախոս՝ (010) 517 280</p> <p>Էլ. փոստ՝ qristonyahayastan1@gmail.com qristhay@etchmiadzin.am</p> <p>web կայք՝ krishayas.wordpress.com etchmiadzinlibrary.am/en/ kristonya-hayastan</p> <p>Ստոր. տպագր. 2.03.2026 թ. Տպաքանակը՝ 1015</p>
